

BOLA DE DRAC: DOBLATGE, INFLUÈNCIA I CANÇONS

**ANÀLISI DEL PROCÉS DE DOBLATGE, LA INFLUÈNCIA
SOCIAL, EL LLENGUATGE I ELABORACIÓ DE LES CANÇONS
DE *BOLA DE DRAC***

Treball de final de grau de Traducció i Interpretació

Marc Peiron Vilaró

4t curs

Tutora: Eva Espasa

Traducció i Interpretació

Facultat d'Educació, Traducció i Ciències Humanes

Universitat de Vic

Vic, maig de 2013

Aquest treball no hauria sigut possible sense l'ajuda de les persones que tenen un fabulós coneixement de tot el món de Bola de Drac i que formen part d'aquesta família tan gran. En primer lloc, m'agradaria donar les gràcies als actors de doblatge Marc Zanni (també director) i Joan Sanz (Goku i Vegeta), que amablement em van concedir una entrevista molt engrescadora. A Thais Buforn, actriu de doblatge i estudiant de traducció, que em va proporcionar el contacte de Joan Sanz. A Ada Arbós (traductora homologada per TVC) i Jordi Vila (músic i lletrista), a qui també vaig poder entrevistar. A Pedro Garcia, gran aficionat i coneixedor de Bola de Drac, que m'ha proporcionat informació útil, igual que Cristiano Casá i Jesús Pardo, propietaris de la pàgina boladedrac.cat. També a Ramon Burgos (traductor homologat per TVC), per proporcionar-me contactes. A les 1.832 persones que van respondre l'enquesta "*Bola de Drac: influència, llenguatge i cançons*". I, finalment, a Eva Espasa, la tutora del treball, que m'ha ajudat i esperonat en tot moment.

Resum

El meu treball de fi de grau gira al voltant de la sèrie *Bola de Drac*, doblada al català i emesa a TVC des de l'any 1990. Primer de tot, he fet un recorregut per l'arribada de l'*anime* i de *Bola de Drac* a Catalunya. A continuació, parlo del doblatge en general i, en concret, de la sèrie, posant especial atenció al procés de traducció, revisió i ajust. El treball també pretén posar en relleu la influència de la sèrie a la societat catalana, amb especial èmfasi en el seu llenguatge. La següent part del treball tracta la traducció i composició musical de les cançons de *Bola de Drac*, primer explicant-ne la seva importància i, tot seguit, fent una anàlisi de quatre de les cançons de la sèrie, comparant amb les originals el contingut semàntic de les lletres i la composició musical. Finalment, a l'annex trobareu entrevistes a professionals relacionats amb *Bola de Drac* i una enquesta realitzada a 1.832 persones relacionada amb la influència i les cançons de la sèrie.

Paraules clau (català):

doblatge, *anime*, influència, llenguatge, cançons.

Paraules clau (anglès):

dubbing, *anime*, influence, language, songs.

Contingut

1	Introducció	5
2	Metodologia	7
3	L' <i>anime</i> a Catalunya	9
3.1	Com arriba l' <i>anime</i> a Catalunya	9
3.2	L'aparició de <i>Bola de Drac</i>	10
4	L'impacte social de <i>Bola de Drac</i>	13
5	El llenguatge de <i>Bola de Drac</i>	17
6	El doblatge de <i>Bola de Drac</i>	20
6.1	El procés de doblatge	20
6.1.1	El procés de traducció, revisió i ajust.....	22
6.2	Idiomes usats	23
7	La importància de les cançons a <i>Bola de Drac</i>	25
8	Anàlisi de les cançons	29
8.1	<i>Llum, foc, destrucció</i>	33
8.2	<i>Anem-la a buscar (Aventura mística!)</i>	37
8.3	<i>Sempre em sento atret pel teu somriure</i>	43
8.4	<i>No paris de somriure</i>	48
9	Conclusions	54
10	Valoració personal	56
11	Bibliografia.....	57

1 Introducció

El treball que teniu entre les mans està dedicat íntegrament a la sèrie d'*anime* japonesa, i gran èxit televisiu a Catalunya, *Bola de Drac*. El motiu és que el món de *Bola de Drac* és molt ampli i la seva traducció al català ha tingut gran influència lingüística i social. Els actors de doblatge d'aquesta sèrie són l'únic aspecte de carn i ossos relacionat amb la sèrie presents al nostre país i, com a tals, són venerats per centenars de seguidors, que han creat fòrums, comunitats, trobades, han encetat amistat i que cada any omplen el Saló del manga i el Saló del còmic a Barcelona.

Així doncs, l'estudi d'aquest fenomen té la finalitat, en tant que es tracta d'un producte audiovisual on la traducció pren part, de posar de relleu tres aspectes bàsics: la importància que va tenir la sèrie a la societat, en especial pel que fa al llenguatge, la realització d'un estudi del seu procés de doblatge i l'anàlisi de quatre de les cançons que van ser escrites tenint en compte la versió original japonesa, amb les quals es van seguir diferents criteris i que també es van convertir en fenòmens socials dignes d'estudi.

En iniciar aquest treball, s'ha tingut en compte, en primer lloc, què s'ha escrit sobre aquest tema. Es va partir de les publicacions i pàgines web que parlen sobre el doblatge. També hi ha articles que parlen en concret de la traducció del *manga* (Bernabé; Calafell: 1999) i de la traducció audiovisual de l'animació a RTVV (Marzà: 1999), en el marc dels seminaris de traducció de Vilanova i la Geltrú publicats a la revista *Quaderns Divulgatius*. A més, s'han realitzat alguns estudis relacionats amb *Bola de Drac*, com el treball no acadèmic de Llorenç Blanquer titulat *El doblatge en català de Bola de Drac*, un recull documental de les fitxes de tots els actors que van participar al doblatge de la sèrie, informació documental i contingut extra com transcripcions d'entrevistes als actors de doblatge. A més gran escala, trobem el llibre autobiogràfic de Marc Zanni i Joan Sanz (actors de doblatge de *Bola de Drac* i, en algunes etapes, Marc Zanni director i Joan Sanz, ajustador), *La sèrie de la teva vida* (2012), on es parla sobre l'experiència del doblatge d'una sèrie tan exitosa. De fet, aquest llibre va ser el punt de partida del meu treball. Així doncs, després de la recerca, es va concloure que no s'havia realitzat cap treball sobre *Bola de Drac* que parlés sobre el procés del doblatge, incloent-hi la traducció.

En segon lloc, a l'inici del treball es plantejaven unes preguntes que caldria resoldre al llarg del procés d'elaboració. Són les següents:

- Quin impacte va suposar la sèrie a Catalunya? Quina influència lingüística va tenir?
- De quin idioma es tradueix la sèrie? Es tradueix directament del japonès, que n'és la llengua original?
- Quina relació hi ha entre traductor, ajustador, lingüista, actor de doblatge i director de doblatge? Hi ha col·laboració entre tots ells?
- Com es treballa la traducció i adaptació musical de les cançons? Són fidels al contingut semàntic de l'original? Es prioritza la concordança sil·làbica?

Tot això i més es resol i s'explica extensament a les següents pàgines, en el que és un recull i una anàlisi del que ha arribat a ser un producte audiovisual importantíssim per a moltes persones de diverses generacions a Catalunya.

2 Metodologia

En primer lloc, cal comentar que per a l'elaboració del treball s'ha combinat metodologia qualitativa i quantitativa. A continuació, descriu la metodologia qualitativa:

El primer pas a l'hora de començar la investigació sobre el tema treballat va ser buscar tot el que s'havia realitzat relacionat amb el mateix camp. Un cop encarats els objectius del treball, va començar el procés de recerca.

El mètode més utilitzat ha sigut la recerca d'informació a través d'Internet. És així perquè les xarxes socials i les noves tecnologies han permès a tota la comunitat de seguidors d'un fenomen com el manga i l'*anime* trobin a Internet el seu punt de trobada a l'hora de compartir i publicar informació. Van ser d'utilitat els fòrums, les biblioteques *wiki* (com *Bola de Drac Wiki*) i, sobretot, el contacte personal amb experts que em van proporcionar informació i contactes de persones que em podrien ajudar. També vaig recórrer a l'ajuda de professionals del sector del doblatge però no vinculats amb *Bola de Drac* per tal d'obtenir contactes de persones que sí que hi havien treballat.

També es va recórrer a bibliografia especialitzada sobre traducció audiovisual, sobretot per tal d'obtenir informació detallada sobre el doblatge i el seu procés, i per documentar-se sobre diferents tècniques d'anàlisi de cançons en productes audiovisuals.

L'altre mètode va ser l'entrevista, ja sigui personal i enregistrada o a través de correu electrònic. Poder entrevistar professionals que van treballar al doblatge de *Bola de Drac*, director, actors de doblatge, lletrista i traductora, va ser d'un valor incalculable. Vaig aconseguir el correu de Joan Sanz a través de Thais Buforn. Ell i Marc Zanni van accedir a concedir-me una entrevista a Girona, on participaven en un programa de ràdio fent tertúlia sobre el seu llibre *La sèrie de la teva vida*. L'entrevista va ser enregistrada i transcrita posteriorment (es troba a l'annex, 12.1 Entrevista a Marc Zanni i Joan Sanz). Pel que fa a l'Ada Arbós, Marc Zanni em va explicar que ella havia sigut la traductora i em va donar el seu correu electrònic, a través del qual em va respondre l'entrevista que li vaig enviar. Podeu llegir l'entrevista a l'annex (12.2 Entrevista a Ada Arbós). Amb Jordi Vila, Pedro García em va proporcionar el seu telèfon i correu electrònic, però després de contactar-hi per telèfon es va decidir fer l'entrevista també per correu electrònic.

Pel que fa a les cançons, novament l'ajuda d'Internet i els seguidors de la sèrie va ser clau. Vaig poder visionar les cançons a través dels vídeos penjats a *Youtube*, accedir a la transcripció de les lletres (tant en japonès com en català) a través del portal web *Bola de Drac Wiki* i disposar d'una traducció literal a l'anglès de la versió japonesa de Julian Grybowski, disponibles al web *Kazenshuu.com*.

Pel que fa a la metodologia quantitativa, es va realitzar una enquesta a través del sistema de formularis de Google del 8 al 24 d'abril per copsar la influència de *Bola de Drac* a Catalunya i la importància del seu llenguatge i les cançons. Els resultats es veuran reflectits als apartats 4. L'impacte social de *Bola de Drac*, 5. El llenguatge de *Bola de Drac* i 7. La importància de les cançons a *Bola de Drac*. A més, es poden consultar tots els resultats de l'enquesta a l'annex, 12.4 Enquesta sobre *Bola de Drac*.

3 L' *anime* a Catalunya

3.1 Com arriba l' *anime* a Catalunya

No hi ha cap dubte que vivim en una època plena de canvis causats pel desenvolupament de les tecnologies de la informació i la comunicació. Recentment, Internet (per mitjà d'ordinadors i, més actualment, telèfons mòbils intel·ligents) ha canviat al món. Però si tornem més enrere en el temps, trobem l'aparició d'un altre element tecnològic clau: la televisió. Gràcies a aquest mitjà de comunicació, els diferents canals han aconseguit infiltrar-se a moltíssimes llars d'arreu del món a través de diferents productes: notícies, retransmissions esportives, pel·lícules, telenovel·les o bé sèries de dibuixos animats.

A Catalunya no van començar a haver-hi aparells televisius fins a finals dels anys 50 del segle XX. TVE va començar a emetre l'any 1956. El primer *anime* provinent del Japó que s'hi va veure va ser *Kimba, el rey león*, l'any 1969, i amb doblatge realitzat a Puerto Rico. L'any 1974, arribaria el gran èxit *Heidi*, i el 1978 ho faria l'encara més impactant *Mazinger Z*, que va fer canviar horaris a causa de les altes audiències que obtenia (Madrid-Morales, 2011).

Encara més important per al nostre país va ser l'inici de les emissions de TV3, l'any 1983. L'aparició del canal públic va permetre gaudir de sèries animades en català. A mitjan anys 80, es van començar a emetre les primeres sèries d'*anime*. La primera, l'any 1984, va ser *Hola Sandybell* (Madrid-Morales, 2011), i després van arribar altres *animes* que van aconseguir més renom, com *Dr. Slump* (1980 – 1986), *Musculman* (1991), *Doraemon* (1994), *Detectiu Conan* (2001) o *One Piece* (2006).

3.2 L'aparició de *Bola de Drac*

	<i>Bola de Drac</i>	<i>Bola de Drac Z</i>	<i>Bola de Drac GT</i>	<i>Bola de Drac Z KAI</i>
emissió Japó	1986 – 1989	1989 – 1996	1996 – 1997	2009 – 2011
emissió a Catalunya	1990 – 1991	1991 – 1999	1999 – 2001	2011 – 2012
nombre d'episodis	153	291	64	98

Taula 1: Relació de totes les temporades de Bola de Drac.

El gran desencadenant i la causa de l'inici de l'expansió de l'*anime* a Catalunya (i amb repercussió a la resta d'Espanya) va arribar el 15 de febrer de 1990. Televisió de Catalunya va decidir apostar per una sèrie japonesa, escrita i dibuixada per Akira Toriyama, *Bola de Drac*. Marius Bistagne va ser el distribuïdor que va adquirir els drets de la sèrie i que va dirigir el doblatge dels 30 primers episodis al seu estudi anomenat Doby. TV3 li va comprar aquest primer lot d'episodis. L'any 1991 es va crear el Club Súper 3, un espai infantil a Televisió de Catalunya que ajudaria a promoure les sèries infantils. *Bola de Drac*, malgrat algunes crítiques que apuntaven que la sèrie era massa violenta, va suposar tal èxit de masses que, després dels 30 primers capítols, es va decidir continuar emetent la resta de capítols, així que TVC va adquirir directament els drets de la sèrie, i va encarregar-ne el doblatge als estudis Tramuntana, on Joan Pera era el director artístic. Més endavant es van repartir les funcions de direcció de doblatge Vicenç Manel Domènech i Manel Català¹.

L'èxit de *Bola de Drac* a Catalunya va ser rotund. Aviat van sorgir clubs de fans i no va tardar a doblar-se al castellà. La sèrie va estar en antena a Televisió de Catalunya fins

¹ Per a aquest resum històric m'he basat en *La sèrie de la teva vida* (Zanni i Sanz, 2012), d'una entrevista radiofònica realitzada a Manel Català i del portal Bola de Drac Wiki (tot recollit a la bibliografia).

al 27 de setembre de 2001 (21 anys), després d'haver-se'n emès 3 temporades: *Bola de Drac* (1990, dirigida per Joan Pera), *Bola de Drac Z* (1991, dirigida per Vicenç Manel Domènech) i *Bola de Drac GT* (1999, dirigida per Marc Zanni). Aquesta última temporada, *GT*, es va gravar a un altre estudi de doblatge², a Triveu S.L., l'estudi que Marc Zanni (veu de Goku) dirigia (Zanni i Sanz, 2012).

Després de 10 anys sense *Bola de Drac* a la televisió catalana, gràcies a la insistència de milers de fans organitzats a través de les xarxes socials, TVC va tornar a comprar els drets de la sèrie. Primer de tot, el 19 de setembre de 2011, es va estrenar *Bola de Drac Z Kai*, la remasterització de 98 episodis de *Bola de Drac Z*, que va portar per nom *Bola de Drac Z Kai*. TVC, aprofitant que en aquell moment disposava del canal 3XL, especialment centrat en el contingut *anime*, va comprar els drets d'aquesta nova temporada i d'aquesta manera el grup de doblatge es va tornar a posar a la feina. El director en va tornar a ser Marc Zanni i els actors (tret d'alguna excepció), els mateixos. Cal dir que l'emissió de *Kai* va ser possible en part gràcies a la pressió que van fer els fans de la sèrie, sobretot a través de les xarxes socials i en esdeveniments com el Saló del Manga, per tal que TVC en comprés els drets. Pel que fa a la traducció, va haver-hi pocs canvis en relació a *Bola de Drac Z*. Es van intentar seguir criteris coherents, fins i tot creant un grup de consulta amb grans seguidors de la sèrie per disposar de la seva ajuda. Aquesta contribució dels fans va ser realment important: van ajudar sobretot a l'hora de doblar, crear els nous textos i diàlegs, decidir si traduir o no noms especialitzats i unificar criteris, ja que els fans, a part de seguidors de la sèrie, tenien influència i experiència sobre *Bola de Drac* a través de videojocs. Per exemple, es va decidir unificar el nom de l'atac "Bola genki", que al llarg de la història havia tingut diferents traduccions, traduir "*saiyans*" per "guerrers de l'espai" per mantenir la fidelitat a la primera traducció³. També es va procurar, dintre del possible, usar els mateixos actors de doblatge que a *Z*, tot i que algun ja havia mort, com Vicenç Manel Domènech, que feia de Follet Tortuga i havia sigut director de la sèrie. Un dels canvis més substancials i amb més controvèrsia va ser el doblatge de tots els crits que se senten a la sèrie durant les batalles, que a les temporades anteriors s'havien deixat en versió original. La raó va ser perquè a l'estudi on es va gravar, Triveu S.L., no s'acostumava a deixar res en versió original i perquè a Marc Zanni, director i actor de doblatge, tenia ganes de gravar-los ell mateix (Zanni i Sanz, 2012: 104-120).

² TVC i els estudis Tramontana (que llavors ja no es deien així) van trencar la relació contractual.

³ Vegeu-ne el procés detalladament a 2 Entrevista a Ada Arbós a l'annex.

Bola de Drac Z KAI, l'últim producte en forma de sèrie relacionat amb les aventures de Son Goku fins a dia d'avui, es va acabar d'emetre a principis de gener de 2012. Des de llavors i sense interrupció (tot i el tancament del Canal 3XL a causa de les retallades del pressupost de Televisió de Catalunya), s'han anat reemetent les diferents temporades, de les quals TVC també havia comprat els drets l'any 2001 gràcies a la insistència dels aficionats.

Bola de Drac també ha tingut presència al món cinematogràfic, amb 17 pel·lícules, no totes doblades al català. Recentment s'ha estrenat a Japó una nova pel·lícula sobre les aventures d'en Goku (*La batalla dels Déus*) i actualment ja es rumoreja sobre la possibilitat de l'aparició d'una nova temporada televisiva. El fenomen *Bola de Drac*, doncs, segueix passant de generació en generació.

4 L'impacte social de *Bola de Drac*

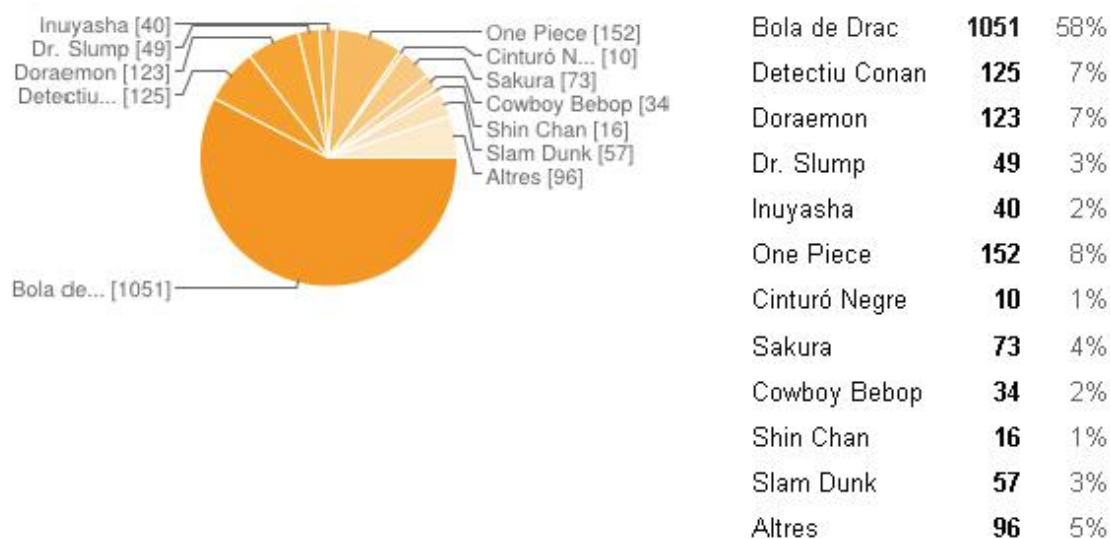
Tal com ja hem vist a l'apartat anterior, *Bola de Drac* és una sèrie que ha tingut un impacte molt important a tota la societat catalana i al llarg de tots aquests anys. Si no fos així, no s'haurien creat clubs de fans que han estat pressionant dia rere dia per aconseguir fites com que TVC comprés els drets de *Bola de Drac Z KAI*, o que es tornés a emetre la sèrie des del primer capítol. Sens dubte, i com veurem més endavant, la societat és una peça tan clau per a *Bola de Drac* que fins i tot va formar part importantíssima del doblatge de *KAI*.

El món del manga i l'*anime* és molt potent a Japó, el seu país d'origen. Però el cert és que hi ha persones (normalment joves) que arreu del món senten una passió extrema per tot aquest tema. Són els sovint anomenats "friquis". No entraré a valorar si aquesta denominació és correcta o no, però el que està clar és que el manga i l'*anime* semblen crear una mena d'addicció que fa que tot aquell món imaginari acabi sent gairebé real o, almenys, faci canviar la vida d'aquelles persones.

Com que a l'entorn real, a la xarxa i al llibre de Zanni i Sanz hi ha proves evidents de la influència de *Bola de Drac*, per tal de descobrir-ne l'impacte social de primera mà, vaig decidir realitzar una enquesta, amb un total de 1.832 resultats, de totes les edats, tot i que l'àmplia majoria, d'entre 16 i 40 anys. L'enquesta va tenir una rebuda immediata per part del sector més seguidor de la sèrie, ja que, només en la primera mitja hora, ja es van comptabilitzar 300 respostes. L'enquesta estava composta de preguntes generals sobre els gustos dels enquestats pel que fa a les sèries *anime*, sobre la influència de *Bola de Drac* a la seva vida, sobre el llenguatge de *Bola de Drac* i sobre les cançons de la sèrie⁴.

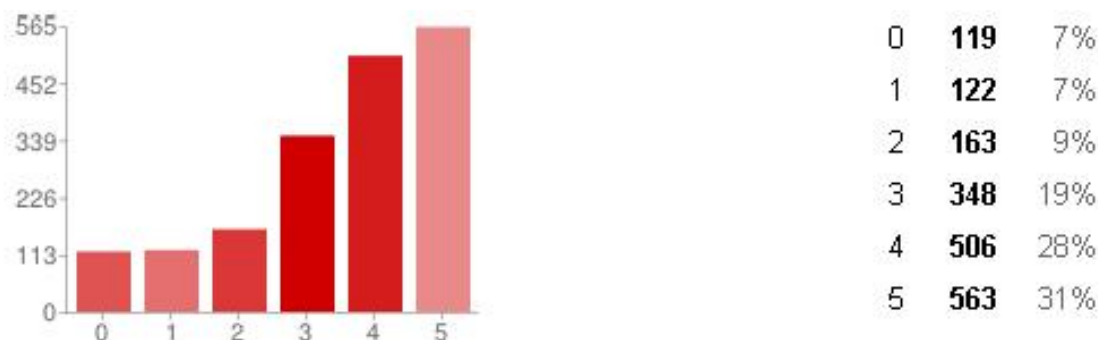
⁴ Podeu consultar els resultats complets de l'enquesta a 4. Enquesta sobre *Bola de Drac* a l'annex.

D'entrada, podem dir que el 58% dels enquestats van respondre que *Bola de Drac* és la seva sèrie preferida. Les altres sèries més votades van ser *One Piece* (8%), *Detectiu Conan* (7%) i *Doraemon* (7%).



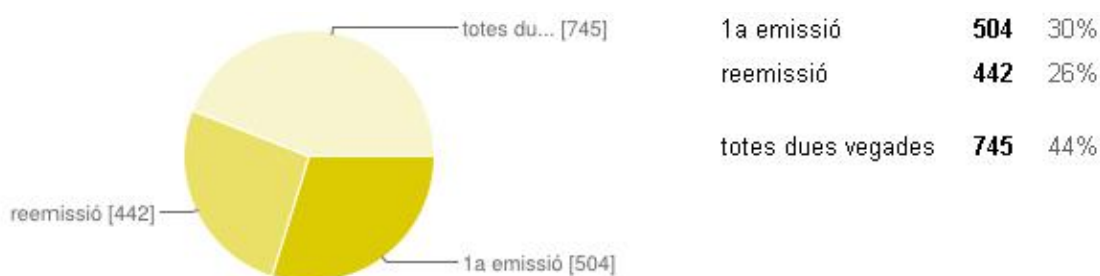
Gràfic 1: D'aquestes sèries anime emeses a TVC, quina és la vostra preferida?

Preguntats pel grau d'influència de *Bola de Drac* a la seva vida, d'una escala del 0 al 5, un 31% van posar-li un 5, un 28% un 4, mentre que només un 7% van respondre que gens (0). És una altra mostra de la importància de la sèrie.



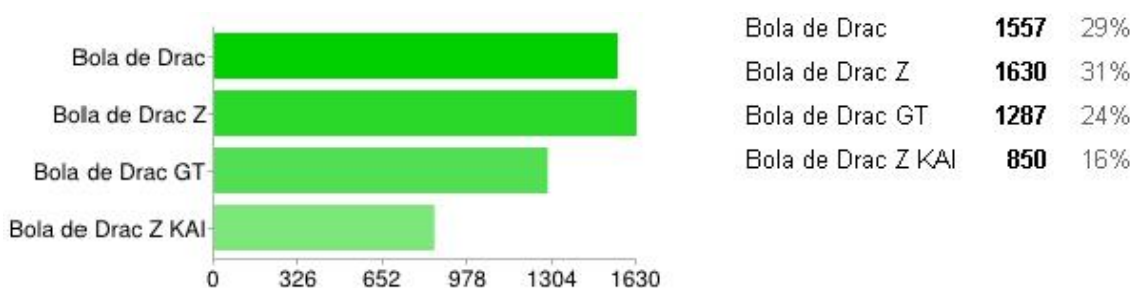
Gràfic 2: En una escala del 0-5, com us ha influït *Bola de Drac* a la vostra vida?

La següent pregunta denota la fidelitat cap a les aventures d'en Goku. Un 44% dels enquestats van seguir la sèrie la primera vegada que es va emetre i durant les conseqüents reemissions. Un 30% només va seguir la 1a emissió i un 26% només la reemissió. Aquesta pregunta es va veure influïda clarament per la franja d'edat més majoritària (que era, amb un 42% dels enquestats, entre 21 i 25 anys), aquells que, per la seva edat, han pogut seguir les dues emissions.



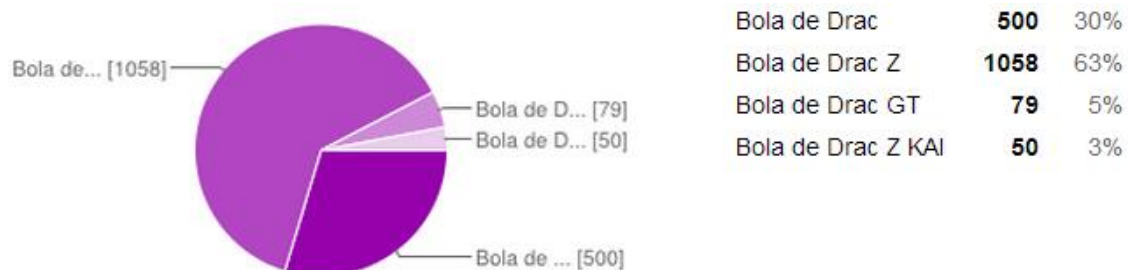
Gràfic 3: Vau seguir la sèrie a la 1a emissió o durant les darreres reemissions?

Les següents preguntes estaven encarades a saber quina de les diferents parts de la sèrie ha tingut més influència a la població. La part més seguida va ser *Bola de Drac Z* (31%), seguida per *Bola de Drac* (29%), *Bola de Drac GT* (24%) i finalment, a molta distància, *Bola de Drac Z KAI* (16%). Per tant, la remasterització de Z no va acabar de tenir l'èxit que va tenir l'original.



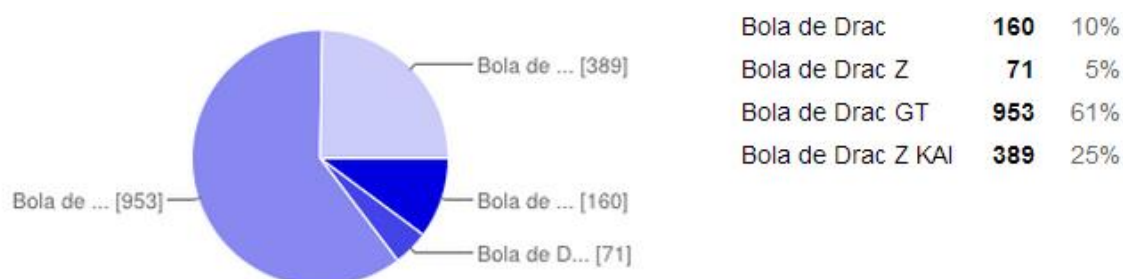
Gràfic 4: De les següents parts de la sèrie, quines heu seguit?

Preguntats per quina havia agradat més, l'ordre dels resultats es repeteixen, però aquí, *Bola de Drac Z* (63%) i *Bola de Drac* (30%) disposen de molt avantatge respecte *Bola de Drac GT* (5%) i *Bola de Drac Z KAI* (3%). Queda clar, doncs, que les dues primeres temporades, que són a les quals l'autor Akira Toriyama va participar plenament, les més genuïnes, són les preferides per als seguidors.



Gràfic 5: D'aquestes diferents temporades, quina us ha agradat més?

Si la pregunta es fa a l'inrevés hi ha alguns canvis: la part que agrada menys al públic és *Bola de Drac GT* (61%), que supera *Bola de Drac Z KAI* (25%) tot i ser aquesta la menys seguida; les dues "reines" mantenen posicions, amb un 10% de rebuig cap a *Bola de Drac* i només un 5% per *Bola de Drac Z*.



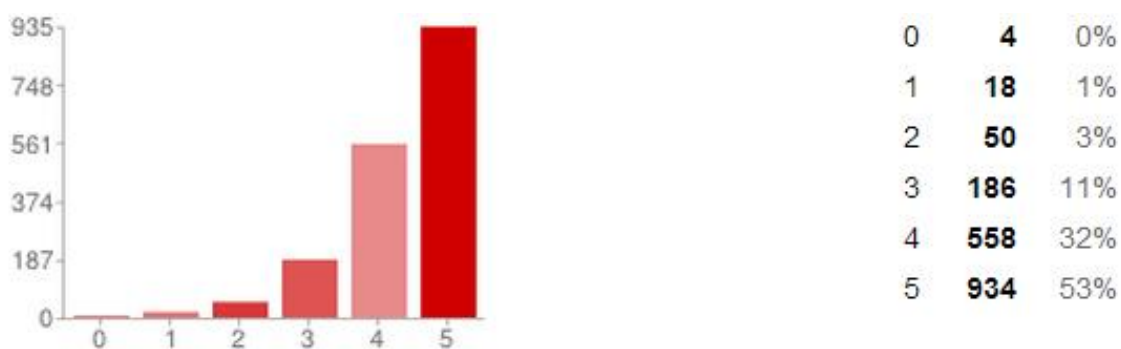
Gràfic 6: I quina us ha agradat menys?

Queda clar, doncs, que existeix una gran influència de *Bola de Drac* cap a la societat. Només cal veure la gran quantitat de respostes rebudes. A continuació, analitzaré les respostes sobre llenguatge i la importància, també, d'aquest aspecte de la sèrie.

5 El llenguatge de *Bola de Drac*

Com hem vist, un dels principals factors que fan de *Bola de Drac* una sèrie tan influent a la societat catalana és el seu llenguatge. És, de fet, aquest aspecte el que dóna sentit al meu treball final, en un grau de Traducció. El llenguatge de *Bola de Drac* ha tingut un impacte tan gran que fa que el seu doblatge i, per tant, també la traducció siguin tan importants, sobretot perquè sense la traducció i el doblatge, la sèrie no hauria sigut accessible al nostre país al tractar-se d'un producte japonès. Els actors de doblatge de *Bola de Drac* són considerats autèntics ídols per a molta part dels seguidors. La figura del traductor queda en un segon pla⁵, però tant ella com la del lingüista i l'ajustador, són imprescindibles perquè aquesta influència del llenguatge hagi arribat tan lluny. El treball en cadena, al nostre context, és molt important.

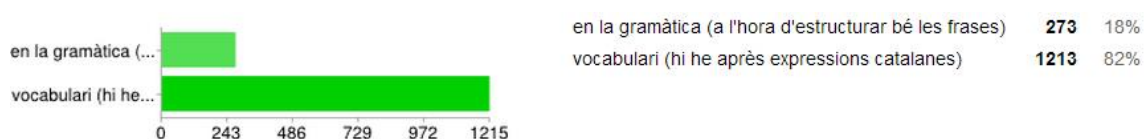
A l'enquesta realitzada a 1.832 persones, també es van incloure preguntes de caire lingüístic que a continuació desglossaré. La primera pregunta realitzada als enquestats era de caire general, per recollir una primera valoració del llenguatge de la sèrie, basant-nos en una escala del 0 al 5, on 0 significava que "el llenguatge no s'ajusta al contingut de la sèrie, fa servir paraules inadequades i en perjudica la qualitat", i 5 que "s'ajusta perfectament als continguts de la sèrie, fa servir paraules molt encertades i en manté la qualitat en relació a l'original". Un 53% van posar un 5 al llenguatge i només 4 dels enquestats, un 0. Un 32% li van posat un 4; un 11%, un 3; un 3%, un 2 i només un 1% (18 persones) li van posat un 1. Tenim, doncs, una primera valoració molt positiva del treball dels traductors, lingüistes, ajustadors, actors de doblatge, etc.



Gràfic 7: Com valoraríeu el llenguatge de la sèrie?

⁵ Això ha dificultat la recerca de traductors i traductores que havien treballat a la sèrie.

La següent pregunta era obligada. Moltes vegades s'ha parlat del fet que sèries com *Bola de Drac* ajudaven a millorar la correcció lingüística dels espectadors, perquè precisament té un vocabulari molt ric i exempt de barbarismes. Efectivament, un 71% dels enquestats van respondre que *Bola de Drac* els ha ajudat a millorar el seu català. És un percentatge molt elevat i realment dóna sentit a tota la feina realitzada durant el procés de doblatge. Especificant en quins aspectes havia ajudat a millorar el català, un 82% van respondre que havia ajudat en vocabulari (expressions, frases fetes, insults...) i només un 18% van respondre que els havia ajudat en la gramàtica. No és d'estranyar, doncs, que un 60% també respongués que havien incorporat vocabulari de la sèrie al seu parlar.



Gràfic 8: En quins aspectes us ha ajudat Bola de Drac a millorar el vostre llenguatge?

Aquí és on descobrim el punt d'inflexió de la gran influència lingüística de la sèrie: els insults d'en Vegeta. Doblat per Joan Sanz, en Vegeta és aquell personatge sempre tan enfadat, que primer és el principal enemic d'en Goku, però que s'acaba aliant amb ell. Sempre pronuncia renecs i insults, però són sempre amb un català genuí, culte, perfecte i amb un to irònic. De fet, a Facebook existeix una pàgina administrada per Pedro Garcia titulada *Els insults d'en Vegeta han enriquit el nostre català* que compta, quan escric aquestes ratlles, amb gairebé 33.000 seguidors. A l'annex, podeu consultar el llistat complet de tots els insults que els enquestats han recordat i que han incorporat al seu vocabulari. Els resultats íntegres ocupaven 10 pàgines (en lletra "arial 11"), però evidentment molts es repetien. Els més recordats, "baliga-balaga", "sabatot", "aneu a la porra", "curt de gambals", "cap de suro" o "demà m'afaitaràs". A part d'aquests insults, també s'han recollit expressions com "vatua l'olla", "t'ha arribat l'hora", "fer veure la padrina", "filar prim", "què t'empatolles" o "can pistras", i altres paraules com "fusió" (que fa referència a la tècnica d'unir dues persones en un sol cos), "bajanades", "garratibat", "goita", "mocós", "marrec", "estovar", "estomacar", "embranzida" o "rebregat". També s'ha recollit moltes vegades el típic atac d'en Goku, el *Kame-Hame* o "*Kakarot*", que és el nom que rep en Goku en japonès (i que en català es va decidir deixar com a sobrenom, que en Vegeta fa servir per cridar en Goku en alguna ocasió).

No cal doncs afegir res més per deixar clar que el llenguatge a *Bola de Drac* és un aspecte extremadament transcendental i recordat, que ha exercit una altíssima influència al seu públic i que ha ajudat a preservar el català (i fins i tot a aprendre'l, com expliquen Zanni i Sanz a *La sèrie de la teva vida*, 2012).

6 El doblatge de *Bola de Drac*

6.1 El procés de doblatge

El procés de doblatge d'un producte audiovisual és complex i requereix de l'acció de molts especialistes i d'àmbits molt variats. El procés s'inicia quan l'estudi de doblatge rep l'encàrrec d'un client. L'estudi, llavors, designa un director i tot l'equip es posa a funcionar. Chaume (2003: 117) desglossa el procés en aquests passos:

1. Compra per part d'una empresa, pública o privada, dels drets d'un producte audiovisual.
2. Encàrrec a un estudi de doblatge el procés de traducció, ajust i gravació.
3. Encàrrec a un traductor de la traducció (i, en alguns casos, també de l'adaptació, habitualment anomenada ajust).
4. Adaptació de la traducció inicial.
5. Doblatge del producte per part dels actors sota la supervisió del director i el lingüista.
6. Mescles de les diferents pistes, bandes sonores i ambients per part del tècnic de so.

A continuació, explicaré més detalladament els diferents passos del procés de doblatge⁶, i a l'apartat 6.1.1 explicaré més detalladament el procés de traducció, revisió i ajust, relacionat amb *Bola de Drac*.

El primer pas en qualsevol procés de doblatge és recopilar tot el material necessari. El més important, el guió original, on hi ha tots els diàlegs de la pel·lícula, la còpia del treball (és a dir, l'arxiu de vídeo on es pot veure el producte audiovisual) i la banda internacional, o sigui, tots els efectes sonors i cançons del producte, sense diàlegs, llevat que hi hagi un personatge que parli en una llengua concreta i que s'hagi de

⁶ Informació extreta del portal *eldoblaje.com*, on s'explica tot el procés molt detalladament. Escrit per Ernesto Freijo i Iñaki Torre.

deixar sense doblar per algun motiu. Pel que fa al guió original, pot ser que no sigui dins d'aquest material rebut, i llavors caldrà extreure'l transcrivint-lo del vídeo original.

El següent pas és el muntatge: registre del material, preparació de subtítols (si en calen) i revisió de la banda internacional. El muntatge, de fet, seguirà present al llarg de tot el procés, sobretot un cop realitzada la gravació, com veurem més endavant.

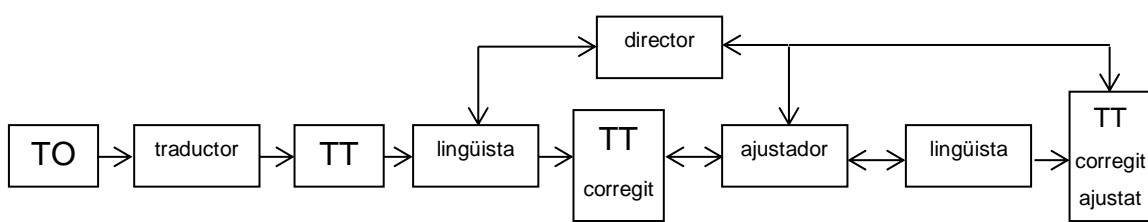
L'estudi ha de rebre llavors el guió traduït, corregit i ajustat. Caldrà llavors realitzar el payoutge (divisió del guió traduït en *takes*, les unitats de fragmentació dels diàlegs per al doblatge segons unes convencions) i començar el procés de selecció d'actors per al doblatge. Un cop repartits tots els personatges, ja es pot començar a enregistrar a la sala de gravacions. Actualment, amb les noves tecnologies i el món digital, és molt més fàcil realitzar les gravacions, perquè els processos amb diverses pistes faciliten molt les coses, sobretot a l'hora de repetir o arreglar els *takes* i per poder tenir els diferents personatges separats. El director supervisarà en tot moment la gravació: explicarà el context als actors (perquè el doblatge no segueix la cronologia de la sèrie), vetllarà per la sincronia text-imatge i, en definitiva, estarà a sobre de tot el que hagi de fer l'actor o la resta de persones implicades.

Un cop realitzades totes les gravacions, comença el procés de mesclades. Es tracta d'ajustar tots els volums adequadament i ajuntar el doblatge amb la banda internacional, és a dir, amb els efectes i les músiques.

Després d'acabar les mesclades, es podria dir que el producte ja està acabat. El que es fa a continuació és el control de doblatge (*interlock*); es visiona, juntament amb el client, el producte acabat per comprovar que tot estigui correcte. Si cal, es faran *retakes*, és a dir, la nova gravació de *takes* que continguessin errors.

Finalment, el producte s'envia al laboratori que en farà el muntatge final i les còpies, o bé ja s'envia directament al client.

6.1.1 El procés de traducció, revisió i ajust



Gràfic 9: El procés de traducció, revisió i ajust.

Com a qualsevol altre àmbit de traducció, al món audiovisual també cal seguir un procés i que el producte passi per diverses mans.

Al principi, l'ideal és que traductor i lingüista es reunixin per decidir el tractament dels personatges, el registre general de la sèrie i dels casos particulars, l'ús d'argots i les referències culturals. Un cop el traductor ha fet la seva feina, el producte passa al lingüista, que s'assegura que s'adeqüi a les normes gramaticals, ortogràfiques i de correcció (en aquest cas de la Corporació Catalana de Mitjans Audiovisuals).

Seguidament, la traducció passa a l'ajustador, que adapta el text al moviment de llavis del capítol i que inclou al text els símbols i convencions de doblatge (per exemple, ON significa que es veuen els llavis de qui parla, i DC, que el personatge està de costat). Segons Gilabert, Ledesma i Trifol (2001:326), el procés d'ajust ha d'aconseguir dos objectius: fer coincidir la duració del moviment de la boca de la versió traduïda amb la duració de la versió original, i l'adaptació de l'estil del guió amb l'oralitat dels diàlegs. Es pressuposa que l'ajustador coneix tots els registres lingüístics de la llengua meta, però no sol conèixer la llengua original (Chaume, 2003:129). Segons Chaume (2003:129,130), l'ajust és de tres tipus: l'ajust labial o sincronia fonètica (adaptar la traducció als moviments de la boca), la sincronia cinètica (l'ajust als moviments corporals) i la isocronia (l'ajust temporal de la durada dels enunciats dels personatges de pantalla). De vegades, l'ajustador és el mateix director de la sèrie. Si no ho és, pot passar que el director supervisi el producte pel que fa sobretot a aspectes de diàlegs i llenguatge, abans que torni al lingüista, que revisarà normativament la versió de l'ajustador (que evidentment haurà aplicat canvis al text). L'ajustador també pot ser que tingui una feina extra: a les sèries *anime* que s'emeten en original al Japó, no és necessària una sincronia entre diàlegs i moviments de boca, cosa que en català és

totalment obligatòria. Així doncs, l'ajustador de vegades ha d'afegir "farciment", text buit de significat però necessari per tal que el diàleg i les boques coincideixin⁷.

La traducció arribarà finalment al director (de fet, no serà el primer cop que li arriba, perquè possiblement ja l'haurà revisat anteriorment), que la donarà per bona i a punt per ser usada. La principal funció del director és dirigir la interpretació dels actors de doblatge, però com ja hem vist, com a tal, també realitza tasques de revisió dels guions, tant els originals com els traduïts. A més, també opinarà sobre el producte final i serà l'encarregat de decidir si cal fer un *retake* o no (Zanni i Sanz, 2012).

Així doncs, el traductor és únicament la primera peça de tot l'engranatge. Això vol dir, per exemple, que normalment no hi ha comunicació entre traductor i director/ajustador (tal com explica Zanni a l'entrevista inclosa a l'annex). Si el director/ajustador tenen dubtes sobre la traducció, es posen en contacte amb el lingüista i, en tot cas, serà aquest qui es posarà en contacte amb el traductor. Això no és així, però, en les traduccions al castellà, ja que no existeix la figura del lingüista. També és possible que acabi havent-hi interacció entre tots si es crea un grup de treball on traductor, lingüista, ajustador i director es reuneixen per parlar del procés, com és el cas de la traducció de *Bola de Drac Z KAI*⁸.

6.2 Idiomes usats

Un dels punts del treball consistia a descobrir els idiomes de treball en una sèrie provinent del Japó com és *Bola de Drac*. L'hipotesi inicial era que la traducció es feia directament del japonès, la llengua original de la sèrie, cosa que seria el procés més lògic i amb un millor resultat de traducció. El fet, però, és que a l'època que es va començar a emetre la sèrie a Catalunya, no hi havia cap traductor del japonès homologat per TVC⁹ (actualment n'hi ha 19). Així doncs, les traduccions es feien de l'anglès o del francès, cosa que feia que el text ja arribés amb un filtre occidental. De totes maneres, com que es tractava d'una sèrie que provenia de Japó, l'estudi de doblatge disposava d'una assessora japonesa per resoldre qualsevol dubte¹⁰. Així doncs, el fet que en aquella època pràcticament no hi hagués cap traductor del

⁷ Vegeu 2. Entrevista a Ada Arbós a l'annex.

⁸ Vegeu 1. Entrevista a Marc Zanni i Joan Sanz a l'annex.

⁹ Vegeu 1. Entrevista a Marc Zanni i Joan Sanz a l'annex.

¹⁰ Vegeu 2. Entrevista a Ada Arbós a l'annex.

japonès va ser la raó principal per la qual la sèrie es va traduir de l'anglès o el francès¹¹. Un altre motiu per fer-ho així és que el preu d'una traducció del japonès hauria sigut més alt.

¹¹ Segons Ada Arbós (entrevista a l'annex), el nombre de traductors del japonès està augmentant.

7 La importància de les cançons a *Bola de Drac*

En qualsevol sèrie d'animació per a un públic infantil, les cançons prenen un paper molt rellevant. D'una banda, són la porta d'entrada a l'episodi, i de l'altra, el seu tancament. Les cançons són l'única part d'una sèrie que es repeteix a cada episodi, tot i que de tant en tant es canvien, és a dir, que sempre n'hi acaba havent més d'una; el fet que es vagin canviant, però, acostuma a ser quelcom que els seguidors destaquen i pot arribar a ser tema de debat (poden trobar a faltar la cançó antiga, els pot encantar la cançó nova, etc.), fet que denota la importància de les cançons. És per això que he cregut oportú incorporar al meu treball un apartat dedicat a les cançons i a la seva adaptació musical, que també implica un procés de traducció. Al món de l'*anime*, la cançó inicial del capítol s'anomena "*opening*" i la cançó del final, "*ending*" (fent referència a les paraules angleses "obertura" i "tancament").

Jordi Vila (músic, lletrista i cantant del primer *opening* de *Bola de Drac*) explica¹² que les lletres catalanes es van escriure basant-se en una traducció de l'original japonesa, que va fer Marius Bistagne¹³. D'aquesta manera, i tenint contacte amb el traductor, es poden respectar les frases fetes, la intencionalitat de l'autor original i altres aspectes d'estil. Per a Jordi Vila, el més important a l'hora d'escriure les cançons és respectar la mètrica rítmica i, per això, és un aspecte que veurem molt reflectit a les anàlisis de les cançons. Respectar la mètrica rítmica significa escriure frases que intentin tenir la mateixa llargada que l'original i que tinguin una caiguda d'accents igual o similar. És per això que Vila remarca la importància de tenir coneixements musicals a l'hora d'escriure lletres per a cançons, perquè això ajuda a veure on recauen els accents. A més, ell també coincideix a ressaltar la importància de les cançons com a obertura i icona de qualsevol sèrie i, fins i tot, com a aspecte que pot fer triomfar el producte visual en qüestió.

Per poder copsar la importància de les cançons entre els usuaris de *Bola de Drac*, s'ha utilitzat també l'enquesta esmentada a l'apartat anterior (4. Impacte social de *Bola de Drac* i 5. El llenguatge de *Bola de Drac*) amb 1.832 respostes. Aquests en són els resultats pel que fa a les cançons:

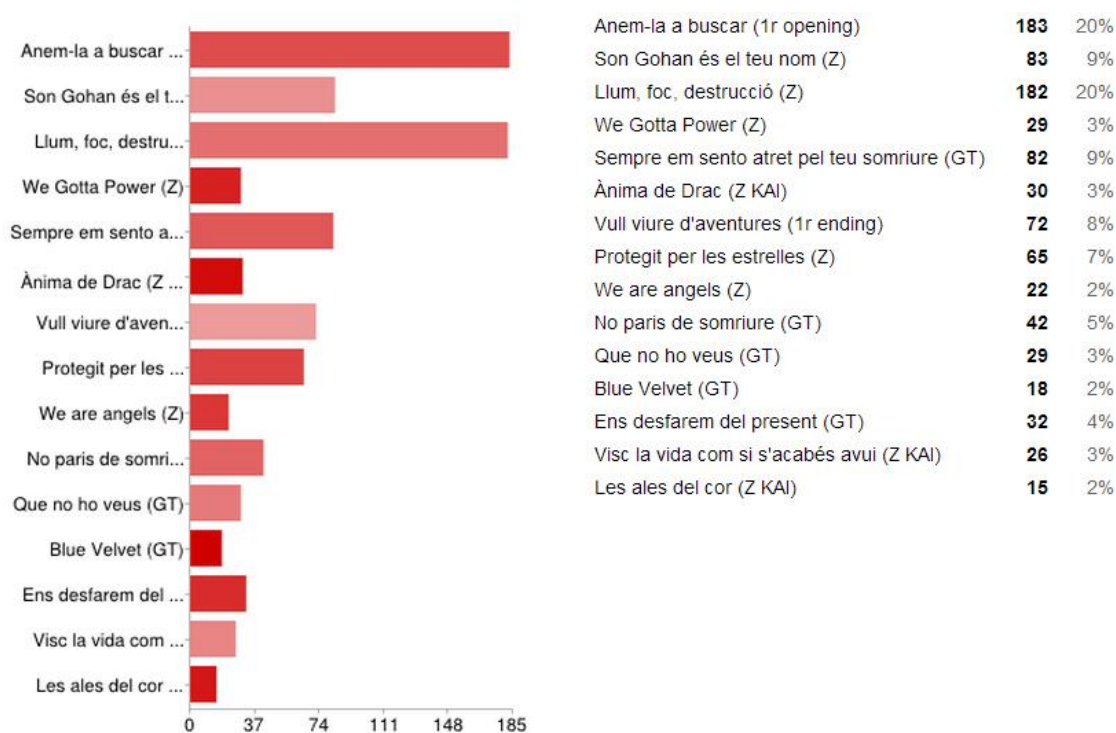
¹² Vegeu 3. Entrevista a Jordi Vila a l'annex.

¹³ Vegeu 3.2 L'aparició de *Bola de Drac*, on s'esmenta aquest personatge, que va ser qui va importar *Bola de Drac* a Catalunya.

Per començar, cal dir que un 72% dels enquestats que mai havien seguit la sèrie es veien en cor de cantar alguna cançó o bona part d'alguna cançó de *Bola de Drac*. Amb aquesta dada, ja podem constatar que la importància de les cançons és gran i que supera les fronteres de la sèrie, tot arribant fins i tot a aquells que no en són seguidors.

A la mateixa pregunta resposta per aquells que sí que seguien la sèrie, el percentatge de persones que poden cantar part d'alguna cançó o una de sencera es va disparar fins al 98%.

Si ens centrem a descobrir quines van ser aquestes cançons més recordades, els resultats coincideixen molt entre els seguidors (primer percentatge) i no seguidors (segon percentatge) de la sèrie: les cançons més recordades van ser *Anem-la a buscar* (14%, 20%), *Llum, foc destrucció* (14%, 20%), *Sempre em sento atret pel teu somriure* (10%, 9%), *Vull viure d'aventures* (10%, 8%) i *Protegit per les estrelles* (9%, 7%).



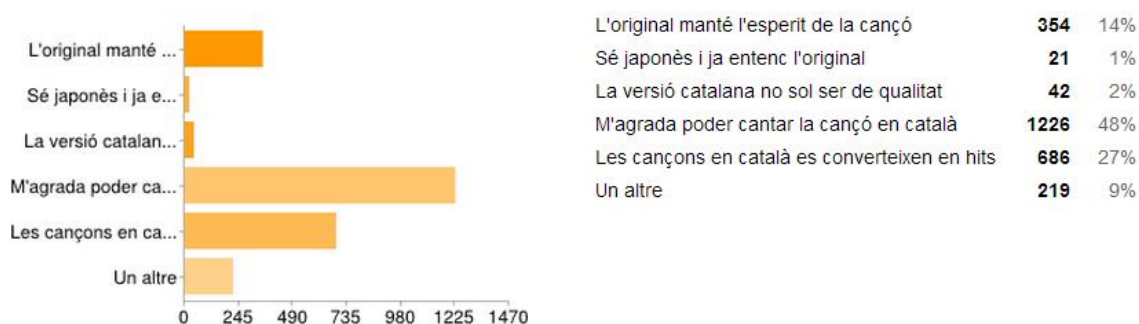
Gràfic 10: Si no heu seguit mai la sèrie, quines cançons sabríeu cantar?



Gràfic 11: Si heu sigut seguidors de la sèrie, quines cançons sabríeu cantar?

Preguntats per si mai havien escoltat una de les cançons de *Bola de Drac* en versió original (japonès), un 75% van declarar haver-ho fet, cosa que ens demostra que hi ha molt interès per saber l'origen de les cançons i si s'assemblen molt o no amb la versió catalana.

Una altra dada significativa, i que difereix del pensament del director i actor de doblatge Marc Zanni¹⁴, és que un 81% dels enquestats preferien que les cançons dels *anime* es tradueixin. La raó més votada per defensar això va ser que al públic li agrada poder cantar les cançons en català (48%), seguit pel raonament que les cançons en català es converteixen en èxits (27%) i altres raons (9%). El 19% de la resta d'enquestats preferien que les cançons es mantinguessin en versió original, perquè es mantingui l'esperit de la cançó (14%), perquè la versió catalana no sol ser de qualitat (2%) o perquè saben japonès i ja entenen l'original (1%). Podem observar, per tant, que l'afecció cap a les versions traduïdes és molt elevada. També crida l'atenció que, tot i que un alt percentatge d'enquestats (75%) han escoltat alguna de les cançons en japonès, només un 1% declara entendre el japonès suficient per seguir la sèrie en l'idioma original.



Gràfic 12: Per què o per què no preferiu que les cançons es tradueixin?

Aquesta és, doncs, l'opinió dels enquestats, molt favorable i defensora de les cançons en català de *Bola de Drac* i amb un gran coneixement de totes.

¹⁴ Vegeu 1. Entrevista a Marc Zanni i Joan Sanz a l'annex.

8 Anàlisi de les cançons

En el següent apartat, analitzo quatre cançons, tenint en compte diferents criteris: principalment, per motius de simpatia emocional personal i també perquè *Anem-la a buscar (Aventura mística)*, *Llum, foc, destrucció* i *Sempre em sento atret pel teu somriure* són les 3 més recordades pels enquestats. Com ja he dit anteriorment, les cançons es basen en la versió japonesa, i per això he comparat la versió catalana amb la japonesa ajudant-me d'una traducció literal a l'anglès de Julian Grybowski (que no es va utilitzar en cap cas en emissions televisives), que trobareu a la segona columna. Cal deixar clar, doncs, que sempre que es menciona una frase d'aquesta traducció anglesa a l'anàlisi de les cançons, es tracta d'una traducció pont per poder comprendre el contingut de la lletra japonesa original; mai en cap cas s'analitza la versió anglesa. Això vol dir que, a l'anàlisi, sempre que es digui "original" i es doni una traducció anglesa, m'estaré referint a l'original, però usant l'anglès perquè tothom entengui l'original. A la primera columna, hi ha la versió original japonesa i a la tercera columna, la versió que es va fer servir en català.

Cal tenir en compte alguns aspectes abans de l'anàlisi. En primer lloc, que les traduccions de cançons, al món audiovisual, es poden traduir com a text (amb la funció d'ajudar a comprendre la cançó original, com en el cas dels subtítols a les cançons de les pel·lícules) o com a cançó pròpiament dita (amb la finalitat que pugui ser cantada en la llengua d'arribada). En aquest cas, parlem de la segona opció.

En segon lloc, cal esmentar que hi ha quatre característiques que la cançó traduïda ha de complir: El text final ha de ser cantable, ha de sonar com si la música s'hagués arranjat per a aquest, l'esquema de la rima original s'ha de mantenir perquè dóna forma a les frases i s'han de prendre llibertats amb el significat original quan les tres primeres característiques no es poden complir (Emmons i Sonntag 1979: 292, dins de Low, 2005).

Un dels estudis més importants sobre la traducció de cançons és el principi *Pentathlon*, de Peter Low¹⁵ (2005). Aquest principi creu que les traduccions de cançons cal que compleixin cinc criteris en equilibri entre ells: que siguin cantables, sentit, naturalitat, ritme i rima. És important tenir-lo en compte, però per la naturalesa

¹⁵ Peter Low és traductor de música vocal clàssica, però les estratègies que ell proposa són útils per a diferents tipus de cançons.

de les cançons que analitzo, el principi *Pentathlon* no serà la base de l'anàlisi. Sí que es tindran en compte aspectes de sentit, naturalitat i ritme, però, per exemple, serà impossible analitzar la rima perquè en aquest tipus de cançons gairebé és inexistent¹⁶.

Finalment, a l'anàlisi, també es tindrà en compte el vocabulari usat a les cançons, si apareixen paraules modernes i apropiades per al públic infantil o si s'inclouen paraules més en desús o arcaïsmes. De totes maneres, cal tenir en compte que la sèrie no només va destinada al públic infantil i juvenil (tot i que signifiquen el nucli de destí més important com es pot comprovar a l'enquesta¹⁷), i per tant l'anàlisi només en clau de públic infantil no seria vàlid.

Tenint en compte tot això, cal deixar clar que s'han de seguir uns criteris especials a l'hora d'analitzar les cançons traduïdes en sèries de dibuixos animats. La raó és que, tal com es podrà veure amb més detall, la relació de contingut i significat entre l'original i la traducció sovint és inexistent; es prioritza molt més l'equivalència sonora, és a dir, que hi hagi concordança sil·làbica i que la línia musical (la melodia de la veu) de les dues versions siguin al màxim de semblants (quant a mètrica rítmica). De fet, una de les cinc opcions de Johan Franzon¹⁸ a l'hora de traduir cançons és escriure una lletra nova per a la música, sense relació amb la lletra original (Franzon, 2008: 376). Ell ho aplica a casos en què la prioritat és la música, que no seria el cas que ens ocupa, ja que, com hem vist a les enquestes, la lletra també es pot convertir en una icona de la sèrie per al públic català. Així doncs, en aquest cas, es tindrà en compte el següent:

- sincronia entre text i imatge: si el que es veu a les imatges té relació amb el que diu la lletra.
- coincidència de significat entre original i traducció
- coincidència de significat i imatge: si el que es veu a les imatges i la lletra original coincideix amb el significat de la lletra catalana.

¹⁶ Tot i que sí que hi ha, en alguns casos, la presència de certa rima, com a *Llum, foc, destrucció*, on s'intenta aconseguir una rima assonant amb verbs en 1a persona del plural del futur.

¹⁷ Vegeu 4. Enquesta sobre *Bola de Drac* a l'annex.

¹⁸ Les cinc opcions són: no traduir la lletra, traduir la lletra sense tenir en compte la música, escriure una lletra nova, adaptar la música a la traducció i adaptar la traducció a la música.

- mètrica rítmica: analitzar la llargada dels versos (de les paraules) i comprovar si hi ha coincidència entre l'original japonès i el català.
- caiguda dels accents: analitzar a quina síl·laba s'accentuen les paraules i comprovar si hi ha coincidència entre l'original japonès i el català.
- coincidència fonètica: comprovar si l'original i el català allarguen la mateixa vocal en alguna ocasió.
- vocabulari usat: si es tracta de vocabulari complex o planer.
- registre lingüístic: si es tracta d'un registre molt elevat o més aviat és estàndard.
- cantabilitat: si tots aquests aspectes esmentats fan que es tracti d'una cançó fàcil de cantar, amb ritme, amb gràcia, amb parts enganxoses, etc.

A més, també cal dir que el contingut de les cançons no té res a veure amb la sèrie (tot i que pot haver-hi alguna coincidència), ja que, en realitat, són cançons famoses i normalment incloses dins del corrent musical de masses japonès anomenat J-pop¹⁹, i que s'han utilitzat per a la sèrie²⁰. Segons la traductòloga Amparo Hurtado, aquesta tècnica s'anomena creació discursiva: “establir una equivalència efímera, totalment imprevisible, fora de context”.

¹⁹ Abreviació de Japanese Pop (Pop japonès)

²⁰ Vegeu 1. entrevista a Marc Zanni i Joan Sanz a l'annex.

Finalment, cal explicar que el japonès es pronuncia gairebé fonèticament (tal com s'escriu), i això en facilita molt la comprensió oral. A més, com a observació menor, també cal mencionar que en gairebé tots els *openings* i *endings* de les sèries d'*anime*, la versió japonesa inclou paraules angleses, a causa de la influència d'aquesta llengua al país nipó. En aquest sentit, les paraules escrites en majúscula a la versió japonesa de les cançons corresponen a aquests mots anglesos, com per exemple "*furai awe!*", a *Llum, foc destrucció*, que seria com un japonès pronuncia "*fly away*" i, si la cançó inclou subtítols, s'escriu directament en anglès, com podem observar a la següent captura de pantalla de l'*opening* d'*Anem-la a Buscar* ("*Let's try*", "intentem-ho"):



Il·lustració 1: captura de l'opening d'Anem-la a buscar, on es poden observar les paraules angleses "Let's try" ("intentem-ho") (font: Youtube).

8.1 Llum, foc, destrucció

nom original	<i>Cha-La Head-Cha-La</i>
autors originals	Cantada per Hironobu Kageyama (Osaka, 1961), creada el 1989 per Yukinojō Mori (lletra), Chiho Kiyō'oka (composició) i Kenji Yamamoto (arranjaments).
autor català	Escrita i cantada en català per Manel Català.
emissió	<i>A Bola de Drac Z</i> , des del capítol 22 fins al final.
visionat japonès	http://www.youtube.com/watch?v=GHnfX1RmZX8
visionat català	http://www.youtube.com/watch?v=sjeAl6RQILM

japonès	anglès (traducció literal del japonès de Julian Grybowski)	català
Hikaru Kumo wo Tsukinuke FURAI AWEI (FURAI AWEI)	Piercing the shining clouds, I fly away (fly away),	Volant, volant, sempre amunt (sempre amunt)
Karadajuu ni Hirogaru PANORAMA	While a panorama spreads through my body.	na, na, na, tu amb mi, tots dos junts lluitarem
Kao wo Kerareta Chikyuu ga Okotte (Okotte)	Kicked in the face, the Earth gets angry (gets angry),	Volant, volant, sempre amunt (sempre amunt)
Kazan wo Bakuhatsu Saseru	And makes a volcano explode!	na, na, na, mai un amic sol no deixarem

<p>Toketa Hokkyoku (Koori) no Naka ni</p> <p>Kyouryuu ga Itara Tamanori Shikomitai ne</p>	<p>Within the melted polar ice, If there's a dinosaur, I want to train it to balance on a ball!</p>	<p>Junts podem fer esclatar un iceberg</p> <p>Unim les nostres mans, fent front al mal que ens persegueix</p>
<p>CHARA HECCHARA</p> <p>Nani ga Okite mo Kibun wa Henoheno KAPPA</p> <p>CHARA HECCHARA</p> <p>Mune ga PACHIPACHI suru hodo</p> <p>Sawagu Genki Dama</p>	<p>CHA-LA HEAD-CHA-LA</p> <p>No matter what happens, I feel like it's no big deal!</p> <p>CHA-LA HEAD CHA-LA</p> <p>Just as loudly as my heart pounds,</p> <p>The Genki-Dama roars...Sparking!</p>	<p>Llum, foc, destrucció!!</p> <p>El món pot ser només una runa, això no ho consentirem</p> <p>Llum, foc, destrucció!!</p> <p>Els enemics de sempre hem de vèncer</p> <p>Lluitant fins a la fi</p>
<p>CHARA HECCHARA</p> <p>Atama Karappo no Hou ga Yume Tsumekomeru</p> <p>CHARA HECCHARA</p> <p>Egao URUTORA ZETTO de Kyou mo AIYAIYAIYAI</p>	<p>CHA-LA HEAD-CHA-LA</p> <p>I'd rather have my head be empty, so I can stuff it with dreams!</p> <p>CHA-LA HEAD-CHA-LA</p> <p>With a smile that's Ultra-Z, Even today is ai-yai-yai-yai...</p>	<p>Llum, foc, destrucció!!</p> <p>La pau a tot l'univers ha de néixer, hem de fer un món molt més just</p> <p>Llum, foc, destrucció!!</p> <p>La força de la veritat mai no morirà</p> <p>No morirà mai, mai, mai, mai, mai</p>

llegenda: sincronia text-imatge, coincidència de significat, coincidència de significat i imatge, coincidència de la mètrica rítmica, coincidència fonètica, caiguda dels accents.

Aquesta cançó té una estructura d'estrofa + estrofa 2 + tornada. A la primera estrofa podem veure un paral·lelisme de significat entre l'original japonès i la lletra catalana; en tots dos casos es parla de volar amunt, pel cel, entre els núvols. A més, també concorda amb les imatges, on surt en Goku i en Son Gohan volant amb el núvol Kinton. Pel que fa a la comparació sil·làbica, el català opta per allargar i repetir el verb "volant", mentre que en japonès hi ha més paraules (*Hikaru Kumo wo Tsukinuke*). Podem observar que hi ha una repetició, que en català és "sempre amunt" i que en japonès fan servir l'anglès "fly away", en aquest cas coincidint pel que fa a nombre de síl·labes. A la segona frase, on el japonès diu "karada", el català opta per un "na, na, na" de significat buit però que sona gairebé igual que la paraula japonesa. Després, la frase "tots dos junts lluitarem", fent referència de nou a les imatges d'en Goku i en Son Gohan, pare i fill que lluiten junts. A la segona part de la primera estrofa, el català opta per repetir "volant sempre amunt", mentre que l'original inclou una frase diferent (explica que la terra està enfadada). Aquest cop, el "na, na, na" no s'assembla al seu equivalent (*"Kazan wo"*) quant a coincidència vocàlica (sí de síl·labes, concretament tres). A la última frase, "mai un amic sol el deixarem", no hi ha coincidència de síl·labes amb el japonès ni de significat (parla de fer explotar un volcà, en relació a la frase anterior, sobre la terra enfadada), però sí que rima amb "lluitarem", de dues frases anteriors.

Al principi de la segona estrofa, hi ha coincidència de significat, segurament causada de nou per la també coincidència amb les imatges: el japonès parla d'estar entre el gel polar desfet, i el català parla que "junts, podem fer esclatar un iceberg", segurament fent referència a la gran força que poden assolir junts pare i fill. A més, aquesta frase sí que coincideix sil·làbicament del tot. L'altra frase ("unim les nostres mans, fent front al mal que ens persegueix"), no té cap relació semàntica, ja que el japonès parla d'un dinosaure, mentre que la versió catalana segueix fent referència a la unió de forces. Sí que hi ha una coincidència de la mètrica rítmica gairebé total. A més, la síl·laba catalana que s'allarga al final és -gue- (de "persegueix"), que sona força similar al "ne" japonès. És curiosa la manca de sincronia text-imatges, perquè a les imatges sí que apareix un dinosaure. En català, com dèiem, es va optar per no parlar de cap dinosaure, tot i que sí que s'usa el verb "persegueix" i, de fet, el dinosaure està perseguint en Son Gohan a les imatges.

A la tornada arriba la frase que dóna nom a la cançó: "*Cha-la head-cha-la*". Es tracta d'un manlleu fonètic del terme japonès "*hetchara*", que vol dir "cap problema". El curiós és que, sent un terme japonès, l'hagin adaptat a l'anglès i mai aparegui escrit en

caràcters japonesos (en les versions subtítulades de la cançó, per exemple). En català, es va trobar una solució que coincidís sil·làbicament: “Llum, foc, destrucció”. La següent frase, en català, diu “el món pot ser només una runa, això no ho consentirem”, en relació a la destrucció esmentada a la frase de la tornada que es va repetint. L’original no parla de destrucció. Hi ha força coincidència de la mètrica rítmica, i el japonès “*Kibun wa*” rima amb “runa”. La síl·laba final que s’allarga, però, en aquest cas no coincideix. En japonès s’allarga –pa– (de “*kappa*”), mentre que el català allarga –em– (de “consentirem”). La següent frase, té una bona coincidència de la mètrica rítmica, tot i que no hi ha relació semàntica, ni entre l’original i el català ni amb les imatges per part de cap de les dues versions. La catalana parla de guanyar els enemics de sempre, malgrat en pantalla es veuen justament tots els amics. El japonès parla de “*Genki Dama*”, un del atacs que apareixen a la sèrie. A la següent frase, “hem de fer un món molt més just”, torna a coincidir la vocal de la síl·laba que s’allarga; en japonès és –ru– (de “*Tsumekomeru*”), i en català és –ju– (de “just”). No es produeix, però, concordança sil·làbica. En aquesta frase, es podria trobar una modulació pel que fa al contingut semàntic, segons les tècniques de traducció d’Amparo Hurtado (2001): el japonès parla d’omplir els cors amb somnis, i el català expressa la necessitat de “fer un món molt més just”, cosa que es podria interpretar com un somni. Finalment, a l’última frase de la tornada, “la força de la veritat mai no morirà, no morirà mai”, hi ha més concordança sil·làbica. A més, al final el japonès repeteix la síl·laba “*ya*”, i el català també, fent servir la paraula “mai”. El contingut semàntic torna a ser diferent: el japonès torna a fer servir l’anglès (“*Ultra Z*”) fent referència al nom de la sèrie (tot i que adaptat fonèticament segons l’estructura sil·làbica del japonès, que segueix un patró consonant vocal-vocal (*urutora zetto*), mentre que el català continua amb el discurs justicier sobre la força de la veritat.

La cançó usa un vocabulari molt plener i entenedor per a tots els públics. A més, té molta cantabilitat (té ritme, energia, melodies enganxoses...) i descriu molt bé el que és *Bola de Drac*, així que com a primera cançó de la sèrie és ideal.

8.2 Anem-la a buscar (Aventura mística!)

nom original	<i>Makafushigi Adobenchā!</i>
autors originals	Cantada per Hiroki Takahashi (Tòquio, 1974), composta el 1986 per Yuriko Mori (lletra), Takeshi Ike (composició) i Kōhei Tanaka (arranjaments).
autor català:	Escrita i cantada per Jordi Vila.
emissió	Va ser el primer <i>opening</i> de <i>Bola de Drac</i> . Es va emetre des del 1r capítol fins al final (153 capítols).
visionat japonès	http://www.youtube.com/watch?v=xU72pZ_RGqQ
visionat català	http://www.youtube.com/watch?v=F47Bu1AoXss

Japonès	Anglès (traducció literal del japonès de Julian Grybowski)	Català
Tsukamou ze! DORAGONBOORU	Let's grab up the Dragon Balls!	Anem-la a buscar! La Bola de Drac
Sekai de Ittou SURIRU na Himitsu	The world's most thrilling secret	Envoltada en un misteri, és un gran secret
Sagasou ze! DORAGONBOORU	Let's hunt down the Dragon Balls!	Anem-la a agafar! La Bola de Drac
Sekai de Ittou Yukai na Kiseki	The world's happiest miracle	D'entre tots els misteris, el més divertit
Kono Yo wa Dekkai Takarajima	This world is one big treasure	És un món d'encís, un país

<p>Sou sa Ima koso ADOBENCHAA!</p>	<p>island</p> <p>That's right! Now's the time for adventure!</p>	<p>encantat</p> <p>On contents, tots nosaltres, ara hi farem cap!</p>
<p>Mune wakuwaku no Ai ga Gisshiri</p> <p>Iro toridori no Yume ga Dossari</p> <p>Kono Yo no Dokoka de Hikatteru</p> <p>Soitsu Mitsuke ni Yukou ze BOOI</p> <p>Youkai Henge mo Buttobashi</p> <p>Kumo no MASHIN de Kyou mo Tobu no sa</p>	<p>Love is tightly packed inside my excited heart</p> <p>I have so many multicolored dreams</p> <p>Somewhere in this world, they're shining</p> <p>Let's go and find them, Boy</p> <p>Beating up all sorts of weird creatures</p> <p>And we'll fly on the cloud- machine again today</p>	<p>En moltes coses precioses ara ens podrem transformar</p> <p>Travessar l'espai en un núvol i així poder viatjar</p> <p>L'aventura comença ara anem-la a buscar anem, anem, anem, anem!!</p> <p>Anirem per mars i muntanyes i per tot l'univers</p> <p>Intentant aconseguir la bola d'un drac meravellós</p> <p>I així, la Bola de Drac, per fi serà nostra.</p>
<p>RETTSU TORAI TORAI TORAI Makafushigi</p> <p>Sora wo Kakenuke Yama wo Koe</p> <p>RETTSU FURAI FURAI FURAI Dai Bouken</p> <p>Fushigi na Tabi Hajimaru ze</p>	<p>Let's try, try, try, profound mystery</p> <p>Shooting through the sky, and going over mountains</p> <p>Let's fly, fly, fly, great adventure</p> <p>Our mysterious journey is about to begin</p>	<p>Intentem-ho sense cap por</p> <p>Units a Goku no hi ha cap perill</p> <p>Els meus cops i el meu kame- hame</p> <p>a tots impressionen sempre! Ara ho veureu!</p>
<p>Te ni irero! DORAGONBOORU</p> <p>Sekai de Ittou Tegowai CHANSU</p> <p>Oikakero! DORAGONBOORU</p> <p>Sekai de Ittou Ika shita</p>	<p>Get ahold of the Dragon Balls!</p> <p>The world's most risky opportunity</p> <p>Chase after the Dragon Balls!</p>	<p>Anem-la a caçar! La Bola de Drac</p> <p>ens durà la sort, no es pot escapar</p> <p>Anem-la a trobar! La Bola de</p>

Monogatari (DORAMA)	The world's most exciting drama	<i>Drac</i>
Kono Yo wa Dekkai Takarajima	This world is one big treasure island	Serà per a nosaltres si allarguem la mà
Sou sa Ima koso	That's right! Now's the time for adventure!	És un món d'encís, un país encantat
ADOBENCHAA!		On contents, tots nosaltres, ara hi farem cap!

llegenda: sincronia text-imatge, coincidència de significat, coincidència de significat i imatge, coincidència de la mètrica rítmica, coincidència de significat i sil·làbica, coincidència fonètica, caiguda dels accents.

L'estructura d'aquesta cançó és tornada + estrofa + tornada, amb variacions entre elles (A1 + A2) + (B + B2 + C) + (A1.2 + A2). En aquesta lletra, hi ha força més coincidència de significat entre l'original i la traducció.

A la primera línia, podem observar una coincidència de significat entre “anem-la a buscar, la *Bola de Drac*” i “let's grab up the Dragon Balls”, amb la petita diferència que l'original parla de “boles” en plural (si fos en plural, hi hauria accés de síl·labes). S'ha traduït “grab up” per “buscar”. La sincronia sil·làbica i la caiguda d'accents, però, és totalment diferent tal i com podem observar amb els colors. En japonès, fan caure l'accent al principi i al final de la frase (*Tsukamou ze*); en català, “Anem-la a buscar”, en canvi, s'accentua la segona síl·laba del verb “anem” (és, de fet, com pronunciem aquest verb de manera natural) i sí que s'accentua la síl·laba final de la frase, “buscar”, que torna a coincidir amb l'accentuació normal. El mateix passa amb “La *Bola de Drac*” (“*Doragonbooru*”). Aquesta accentuació és, de fet, la que fa la música de fons, per la qual cosa, en català, la música i la lletra aquí no coincideixen. Veurem més endavant que aquest patró canvia. A la següent línia, tornem a trobar coincidència semàntica entre “the world's most thrilling secret” i “és un gran secret”, tot i que el grau de secretisme és inferior. La mètrica rítmica és molt semblant. Tornem després a la frase principal. Aquest cop, s'ha traduït “hunt down” per “agafar”. A la següent frase, hi ha una altra petita coincidència de significat, entre “The world's happiest miracle” i “d'entre tots els misteris, el més divertit”. “Miracle” s'ha canviat per “misteris” i “happiest” per “divertit”. La mètrica rítmica torna a ser molt semblant. En aquest cas, també hi ha coincidència fonètica a l'última vocal que s'allarga (*Kiseki* - divertit). A la següent frase,

“és un món d’encís, un país encantat” (“*Kono Yo wa Dekkai Takarajima*”, “*This world is one big treasure island*”), hi ha una coincidència de la mètrica rítmica i d’accent total (cauen a totes les síl·labes menys a “és un”, i també coincideix amb la música) menys a l’última paraula, que en català hi ha una síl·laba menys que a l’original (-*karajima* – encantat). Pel que fa al significat, hi ha la coincidència que es parla del món, però des de dos punts de vista descriptius diferents. A la frase final d’aquesta primera part, “on contents, tots nosaltres, ara hi farem cap” (“*That’s right! Now’s the time for adventure!*”), podem observar que, utilitzant diferents paraules, en tots dos casos es parla d’iniciar una gran aventura (d’aquí, de fet, el títol de la cançó i la relació amb la sèrie, on certament s’inicia una gran aventura a la recerca de les Boles de Drac). La coincidència de la mètrica rítmica i d’accentuació d’aquesta frase és total (i és interessant destacar que es posa l’accent de la paraula “nosaltres” a la última síl·laba i no a la penúltima, com nosaltres la pronunciaríem parlant, per tal que coincideixi amb l’original).

A la següent estrofa, no es troben paral·lelismes totals de significat, però sí que hi ha idees que apareixen a l’original a una línia determinada, a la traducció en un altre lloc, i el missatge principal és latent tota l’estona: travessar tots els perills de la terra tot buscant la *Bola de Drac* (les quals van apareixent a les imatges). Vegem ara, doncs, altres aspectes dignes d’anàlisi. La primera frase de l’estrofa, “En moltes coses precioses ara ens podem transformar” no apareix en cap moment al text original, però és possible que faci referència a les imatges, on apareix Ulong, un personatge que és capaç de transformar-se en qualsevol cosa, fet que afavoreix la sincronia text-imatge. La següent frase, “Travessar l’espai en un núvol i així poder viatjar”, fa referència al núvol Kinton que en Goku usa per volar. A l’original en parla més endavant (“*And we’ll fly on the cloud-machine again today*”), quan, justament a les imatges apareix en Goku volant amb el núvol Kinton. Així doncs, en català devien creure oportú aquest canvi d’ordre per qüestions de rima. A la següent frase, trobem una repetició, tant a l’original com a la traducció. En català, es va optar per repetir el verb “anem” de “L’aventura comença ara anem-la a buscar, anem”, mentre que l’original només repeteix part de l’última síl·laba de la paraula “*Hikatteru*”. De la següent frase, “Anirem per mars i muntanyes i per tot l’univers, intentant aconseguir la bola d’un drac meravellós”, cal dir que no apareixen mars i muntanyes a les imatges però sí que apareix el Drac Sheron

quan la cançó parla d'un drac²¹. Cal dir que hi ha força diferències entre la sincronia sil·làbica i l'accentuació de l'original i la versió catalana.

Desplacem-nos, ja, a la segona estrofa. L'original fa servir en aquest cas l'expressió anglesa "*let's try*", que el català tradueix literalment per "intentem-ho". A més, a part de la coincidència de significat, també hi ha coincidència de la mètrica rítmica total, perquè l'original repeteix "*try*" tres vegades, cosa que fa que les dues versions tinguin quatre síl·labes, on recau un accent a cada una. A l'altra part d'aquesta frase, no hi ha coincidència de cap tipus ("*profound mystery*" – "sense cap por"). A la resta de l'estrofa, no hi ha cap concordança de significat. Sí que hi ha coincidència de la mètrica rítmica i d'accentuació, amb dues parts destacables: la primera, a "*let's fly*", on l'original fa una petita repetició, però aquest cop substituint "*try*" per "*fly*". El català no parla de volar, sinó dels atacs d'en Goku: "Els meus cops i els meus Kame-Hame", frase que torna a tenir una caiguda d'accentuació a cada síl·laba menys al final (*let's-fly-fly-fly* // els-meus-cops-i els-meus). Les imatges, en aquest cas, coincideixen amb l'original, és a dir que, en aquesta ocasió, tampoc es van tenir en compte, perquè mostren en Goku volant. A l'última frase de l'estrofa, també hi ha una coincidència de caiguda d'accents total: **Hajimaru ze – Ara ho veureu.**

Arriba l'última part. Torna a ser la tornada inicial, però amb algunes variacions. Com ja havia passat, es torna a fer ús de la sinonímia, canviant el verb relacionat amb l'acció sobre la *Bola de Drac*. En aquesta ocasió, es parla de "caçar²²" i "trobar" com a traduccions de "get ahold" i "chase after" (que vol dir "perseguir" i que, evidentment, no quadraria). L'aspecte interessant, però, d'aquesta part és la caiguda dels accents. Com ja hem dit abans, el patró canvia. A la primera part, no hi ha canvis. La variació arriba a la segona part, on diu "Anem-la a trobar, la *Bola de Drac*". Si abans, observàvem una caiguda diferent de l'original i la música, aquí s'opta per no tenir en compte l'accentuació normativa del verb "anem" i fer-lo coincidir amb l'accentuació original. Així doncs, ens queda accentuat de la següent manera: "**Anem-la a trobar!**". La part de "la *Bola de Drac*", però, es manté amb l'accentuació natural. Aquest canvi comentat és significatiu sobretot pel fet ja comentat que coincideix amb la música. És un so de trompetes que se sent bastant; com hem dit, a l'original coincideix sempre amb la frase. Així doncs, en català és estrany observar que mai coincideix fins a l'últim

²¹ És el Drac que apareix quan reuneixes les 7 Boles de Drac i que concedeix desitjos.

²² És curiós que a la primera tornada havia aparegut "hunt down" i és justament més endavant que en català s'opta per "caçar".

cop, que sí que ho fa. Les altres frases noves d'aquesta estrofa, sense coincidència de significat, són "ens durà la sort, no es pot escapar" i "serà per a nosaltres si allarguem la mà". Aquesta última sí que coincideix sil·làbicament amb l'original i, a més, al final de totes dues, s'allarga la síl·laba "mà" (Takarajima – "mà"). També observem que "mà" rima amb "escapar", de dues frases amunt.

La cançó és molt cantable: és dinàmica, té molt ritme i una melodia enganxosa. El vocabulari és molt plener i entenedor per a tots els públics, amb excepció de l'atac "Kame-Hame", que és més conegut per al públic seguidor de la sèrie (tot i que de ben segur que trobaríem un gran nombre de persones que mai han seguit la sèrie i coneixen aquest terme).

8.3 Sempre em sento atret pel teu somriure

nom original	<i>DAN DAN Kokoro Hikarete 'ku</i> , que vol dir “Poc a poc m’encises el cor”
autors originals	Original de Field of View (Grup de J-Pop actiu des del 1994 al 2002), composta el 1996 per Izumi Sakai (lletra), Tetsurō Oda (composició) i Takeshi Hayama (arranjaments).
autor català	Escrita i cantada per Toni Ten.
emissió	Va ser l’únic <i>opening</i> de <i>Bola de Drac GT</i> (64 capítols). Hi va haver dues versions d’imatges. La primera, fins al capítol 26, i la segona fins al final.
visionat japonès	http://www.youtube.com/watch?v=DJcuDgVYjgl
visionat català	1a versió d’imatges: http://youtu.be/igIL39SQZ0A 2a versió d’imatges: http://youtu.be/8ijY-2c6m-E

japonès	anglès	català
	(traducció literal del japonès de Julian Grybowski)	
Dandan Kokoro Hi kareteku Sono mabushii egao ni Hatenai Yami kara Tobidasou HOORUDO MAI HANDO	Bit by bit , you’re charming my heart, with that dazzling smile. Let’s fly away from this endless darkness! Hold my hand.	Sempre em sento atret pel teu somriure, i pel teu cor que m’il-lumina. Escapem-nos d’aquesta immensa foscour, dóna’m la mà

<p>Kimi to Deatta toki</p> <p>Kodomo no Koro Daisetsuni</p> <p>Omotte ta Basho wo Omoidashitan da</p> <p>Boku to Odotte Kurenai ka</p> <p>Hikari to Kage no WAININGU ROODO</p> <p>Ima demo Aitsu ni Muchuu na no?</p>	<p>When I first met you,</p> <p>I remembered a place that I held dear when I was a child.</p> <p>Won't you dance with me on a winding road of light and shadow,</p> <p>even now, are you lost on him?</p>	<p>Quan et vaig conèixer, vaig recordar imatges que guardava dins del cor des que era petit.</p> <p>Vols ballar, amb mi, en aquest difícil camí de llum i ombra, encara m'estimes?</p> <p>Vols que continuem el viatge junts?</p>
<p>Sukoshi dake Furimukitaku naru you na Toki mo aru kedo</p> <p>Ai to Yuuki to Hokori wo Motte Tatakau yo</p>	<p>There were just a few times where it seemed like I wanted to turn back,</p> <p>But holding on to love, courage, and pride, I'll fight on!</p>	<p>A vegades vull mirar enrere, a vegades vull mirar cap a una altra banda, però lluitaré amb amor, coratge i orgull!</p>
<p>Dandan Kokoro Hi kareteku</p> <p>Kono Hoshi no Kibou no Kakera</p> <p>Kitto Daremo ga Eien wo Te ni Iretai</p> <p>Zenzen Ki ni shinai Furi shite mo</p> <p>Hora Kimi ni Koi shiteru</p> <p>Hatenai Yami kara Tobidasou</p> <p>HOORUDO YOA HANDO</p>	<p>Bit by bit, you're charming my heart,</p> <p>A piece of the hopes of this world.</p> <p>Surely, everyone wants to attain eternity.</p> <p>Even though I pretend I don't care at all,</p> <p>Look, I'm in love with you!</p> <p>Let's fly away from this endless darkness! Hold your hand.</p>	<p>Sempre em sento atret pel teu somriure, que és un racó immens d'esperança.</p> <p>En aquest univers tots busquem l'eternitat</p> <p>Encara que faci veure que no m'importes la veritat és que t'estimo molt</p> <p>Escapem-nos d'aquesta immensa foscor</p> <p>Et dono la mà</p>

llegenda: **manca de coincidència de significat**, **manca de coincidència de la mètrica rítmica**, **caiguda dels accents**.

Aquesta cançó té un enfocament diferent a les dues anteriors. D'entrada cal dir que no va ser composta expressament per a la sèrie, sinó que des de *Bola de Drac* la van

escollir per ser l'*opening* de *GT*, cosa que provoca que el contingut de la lletra no tingui a veure amb la sèrie (i, alhora, que tampoc hi hagi relació amb les imatges, ja que les imatges evidentment són de la sèrie). En segon lloc, fent una anàlisi ràpida de la versió catalana, es pot comprovar que es tracta d'una traducció molt fidel a l'original, només amb petites variacions, segurament causades per l'adaptació rítmica. I finalment, al llarg de tota la cançó també hi ha una coincidència de la mètrica rítmica gairebé total. Així doncs, es pot dir que la versió catalana va voler ser molt fidel a l'original, tant pel que fa al significat com pel ritme i la musicalitat. És per això que, en aquest cas, he invertit l'anàlisi i només comentaré els punts on no existeix coincidència de significat o on no hi ha coincidència de la mètrica rítmica.

L'estructura de la cançó és tornada + estrofa 1 + estrofa 2 + tornada (A B C A). La primera frase de la tornada té gairebé el mateix sentit, però ordenat de diferent manera que l'original ("*Bit by bit, you're charming my heart, with that dazzling smile*" – "Sempre em sento atret pel teu somriure, i pel teu cor que m'il·lumina). Si l'anglès introdueixen el somriure com a mitjà per enamorar, el català opta per col·locar el somriure i el cor com a agents del verb "atraure". El que canvia és "*Bit by bit*" (de mica en mica) per "sempre". Sil·làbicament, observem que el japonès fa servir "*mabushi*", que fa més llarga la frase que en català comença per "i pel"; se soluciona iniciant-la més tard (de manera que acaben al mateix moment). El mateix passa a la següent frase, "Escapem-nos d'aquesta immensa foscor"; també queda més curta que l'original japonès i, per tant, es canta més tard. La part original que equivaldria a "escapem-nos" (4 síl·labes) és "*Hatenai Yami*" (6 síl·labes), i en català comença a cantar a la síl·laba "*na*". El final d'aquesta frase diu "Dóna'm la mà", una d'aquelles parts que el japonès utilitza l'anglès ("*Hold my hand*"). Aquí també hi ha una petita desincronització sil·làbica, perquè el català té 4 síl·labes i l'anglès en té 3, però en aquest cas es canta alhora, ja que l'original es canta allargant la paraula "*hold*"²³.

Seguim amb la primera estrofa. La primera frase és una traducció literal ("*When I first met you*" – "Quan et vaig conèixer). A la següent hi ha algunes adaptacions. L'original diu "*I remembered a place that I held dear when I was a child*", mentre que la catalana

²³ Cal tenir en compte que, encara que la transcripció fonètica en japonès de "*hold*" sigui "*Hoorudo*", la pronúncia és pràcticament igual que en anglès. Per tant, tot i que semblaria que per a aquesta paraula pronuncien 3 síl·labes (hoo-ru-do), només en pronuncien 1 (hold). La raó que tenen per usar aquesta transcripció és que l'alfabet japonès està compost per caràcters que equivalen a més d'una lletra (en aquest cas seria Ho-o-ru-do) a excepció de l'"n", que té un caràcter individual. Per tant, seria impossible escriure en japonès "*hold*", perquè el caràcter "ld", o aquestes lletres soles, no existeixen.

és “vaig recordar **imatges** que guardava dins del cor des que era petit”. Observem un canvi lèxic, de “*place*” a “imatges”, motivat per ser fidels a la composició sil·làbica original. També hi ha un canvi a “*held dear*”, que no es tradueix per “era important”, sinó que es converteix en “guardava dins del cor”. Vegem la següent frase: “*Won't you dance with me, on a winding road of light and shadow, even now, are you lost on him?*” “Vols ballar, amb mi, en aquest difícil camí de llum i ombra, encara m'estimes?”. Trobem un canvi lèxic, “*winding*” per “difícil” i un canvi morfosintàctic, “*are you lost on him*” per “encara m'estimes”. Tot i la gran diferència, s'intenta mantenir el significat de dubte sobre si l'amor segueix viu o no. El canvi torna a estar motivat evidentment per temes rítmics, però tot i així, en aquest cas observem una diferència sil·làbica entre l'original (“*waindingu roodo*”) i el català (“encara m'estimes”), sobretot perquè l'accentuació recau en síl·labes diferents, com es pot observar amb els colors (el català torna a ser més llarg que l'original, que de nou usa paraules angleses). L'última frase de la primera estrofa és “Vols que continuem el viatge junts?”. No té equivalent a l'original (o també es podria interpretar que l'equivalent és la frase anterior, “*are you lost on him*”, el que abans hem lligat amb “encara m'estimes”; cap dels dos casos és una traducció literal que ens permeti fer aliances). El fet és que, en aquesta estrofa, el català necessita més paraules per dir el mateix que el japonès i, per això, es va fer aquesta addició.

La segona estrofa comença amb “*There were just a few times where it seemed like I wanted to turn back*”, en català “A vegades vull mirar enrere, a vegades vull mirar cap a una altra banda”, en sincronia musical gairebé perfecta amb l'original japonès. El sentit també és el mateix. L'únic canvi és “*turn back*”, que no es tradueix per “tornar enrere” sinó per “mirar enrere”, tot i que, evidentment, té el mateix sentit. La última frase (“però lluitaré amb amor, coratge i orgull!”) torna a ser una traducció literal de “*But holding on to love, courage, and pride, I'll fight on!*”

La segona tornada comença igual que la primera, però la segona frase ja és diferent: “*A piece of the hopes of this world*” – “que és un racó immens d'esperança”. Observem un canvi lèxic, “*A piece of*” per “racó”, una addició (“immens”) i una omissió (“*of this world*”). A la següent frase, “*Surely, everyone wants to attain eternity*” – “En aquest univers tots busquem l'eternitat”, observem l'omissió de “*Surely*” i l'addició de “En aquest univers”. Pel que fa a la coincidència de la mètrica rítmica, la diferència més destacable la trobem a la frase “en aquests univers tots busquem l'eternitat”, on hi ha una síl·laba menys que en japonès: “*Kitto Daremo ga Eien wo Te ni Iretai*” (“eternitat” equivaldria a acabar a la síl·laba “Ire-”). A la següent frase, “*Look, I'm in love with you!*”

– “la veritat és que t'estimo molt”, hi ha un canvi lèxic entre “*Look*” i “la veritat”, i l'addició del quantificador “molt”. Finalment, la cançó acaba amb un “*Hold your hand*” (“et dono la mà”) equivalent al “*Hold my hand*” de la primera tornada, però canviant el punt de vista. Si el primer era un imperatiu en el sentit de demanar que la persona en qüestió et doni la mà, en aquest cas és el “protagonista” que ofereix la mà (“et dono la mà” és la traducció); no és una frase imperativa, sinó que és explicativa, la qual cosa ens fa pensar que en l'original s'ha omès el subjecte “*I*” (“*I hold your hand*”). De nou, el català (5 síl·labes) és més llarg que l'original (3 síl·labes).

Com a conclusió, cal dir que el fet de voler ser fidels al contingut de l'original fa que es perdi la naturalitat de la cançó en alguns moments (per exemple, la relació de significat entre frases com “Vols ballar, amb mi, en aquest difícil camí de llum i ombra, encara m'estimes?”, on aquesta última frase queda un pèl penjada). Tot i així, aquest *opening* és un dels més valorats i recordats segons els resultats de l'enquesta, segurament pel missatge de la lletra, pel fet que la música és enganxosa i per la sincronia musical assolida. El vocabulari també és molt assequible per a qualsevol públic, i el missatge que transmet és molt directe i entenedor.

8.4 No paris de somriure

nom original	<i>Hitori ja Nai</i> , que vol dir “No estic sol”.
autors originals	Original de Deen (Grup de J-Pop actiu des del 1993), creada el 1996 per Shūichi Ikemori (lletra), Tetsurō Oda (composició) i Hiroto Furui (arranjaments).
autor català	Escrita i cantada per Toni Ten.
emissió	Va ser el primer <i>ending</i> de <i>Bola de Drac GT</i> , i es va emetre fins al capítol 26.
visionat japonès	http://www.youtube.com/watch?v=mjNLkOplbao
visionat català	http://www.youtube.com/watch?v=gnLhMEJ2B6k

japonès	anglès	català
	(traducció literal del japonès de Julian Grybowski)	
<p><u>Jibun</u>katte ni omoikonde</p> <p><u>Urame</u> ni deru koto</p> <p>Yoku aru kedo</p> <p>Ikite yukitai</p> <p>Kyō yori ashita e</p>	<p>When I'm selfishly convinced about things.</p> <p>It tends to backfire on me a lot.</p> <p>But I want to live on,</p> <p>more for tomorrow than today.</p>	<p><u>Molt sovint</u> <u>les coses</u> no son com voldríem</p> <p><u>i ens desesperem</u>.</p> <p>Però hem de tirar endavant dia a dia.</p> <p>Què n'esperava, jo, de la vida?</p>

<p>Hito no <u>naka de</u> nani o motome oikaketa n' darō Kotoba dake ja <u>wakariaezu</u> kizutsukete namida shita</p>	<p>Just what is it that I've been looking for, chasing after in others? We couldn't understand each other with words alone, I hurt them, and I cried.</p>	<p><u>Parlant no ens enteníem</u> i <u>ens fèiem plorar i ens fèiem mal</u> Però <u>aquella alba trista, ja és història.</u> Estaves sol, però ja no ho estàs.</p>
<p>Mogakeba mogaku hodo kodoku o samayotte 'ta</p>	<p>The harder I struggled, the more I wandered in loneliness.</p>	<p>Has de tirar endavant per fer realitat els somnis, has de lluitar contra les adversitats!</p>
<p>Hitori ja nai kimi ga yume ni kawatte yuku Mukaikaze mo habatakeru waratte ite okure Hitotsu ni narō Futari koko made kita koto ga boku no yūki no akashi da kara <u>Kawari tsudzuke teru</u> kono sekai de</p>	<p>I'm not alone! You're becoming my hopes and dreams. You can flap your wings even in headwinds, <u>so keep smiling for me.</u> Let's become one. Because <u>our having come this far</u> is proof of <u>my</u> courage. <u>In this ever-changing world.</u></p>	<p><u>No paris de somriure!</u> Estarem junts, <u>hem arribat fins aquí.</u> Ara hem de lluitar per tirar endavant, en aquest món que no s'atura. No paris de somriure! Estarem junts, hem demostrat que <u>som</u> molt forts. Ara hem de lluitar per tirar endavant, <u>en aquest món...</u> <u>que no para de canviar.</u></p>

llegenda: **coincidència de significat**, manca de coincidència de significat, manca de coincidència de la mètrica rítmica, **coincidència fonètica**, caiguda dels accents.

En aquesta última cançó, tornem a descobrir una lletra catalana poc fidel al contingut semàntic, però amb un alt grau de coincidència de la mètrica rítmica, igual que *Sempre em sento atret pel teu somriure*, del mateix autor català (Toni Ten). Així doncs, ens trobem un altre cop amb un estil diferent. Per tant, en aquest cas, s'analitzarà les coincidències de significat i les poques manques de coincidència de la mètrica rítmica que hi ha. Així i tot, també hi ha importants diferències de significat que cal tenir en

compte i que, per tant, es marcaran. També cal tenir en compte que, com a la cançó anterior, la sincronia text-imatge és del tot inexistent perquè torna a ser una cançó que no parla de la sèrie, que es va escollir com a *ending* temps després de ser creada.

La cançó consta de quatre parts: tres estrofes i una tornada (A B C D), o sigui que també té una estructura diferent que la resta. La primera part de la primera estrofa no és en absolut una traducció literal, però sí que transmet un sentit similar: estar convençuts que les coses sortiran bé, però llavors adonar-se que no i desesperar-se. La versió catalana reflecteix principalment aquesta visió negativa de desil·lusió. La principal característica sil·làbica, i que es va repetint al llarg de la cançó és la coincidència en les síl·labes tòniques, però hi ha diferències entre la versió catalana i el japonès pel que fa al nombre de síl·labes de les paraules i la distribució de síl·labes àtones addicionals just abans o després de les tòniques²⁴. Vegem els exemples: La primera paraula, “*Jibunkatte ni*” – “Molt sovint les coses”; en japonès deixa dues síl·labes, però 3 temps (perquè allarga la “*n*”) abans de la tònica, mentre que en català en deixa dues sense allargar-ne cap. Per darrere, l’accent recau a “*ni*”, i en català a “*coses*”, així que queda una síl·laba extra (-ses) que en japonès no existeix. L’altra diferència la trobem entre “*Urame ni deru koto*” (8 síl·labes) i “i ens desesperem” (5 síl·labes). Aquí simplement l’original comença abans, però els accents coincideixen i el català no s’allarga més. Tornant a qüestions de contingut, a la segona part, les dues versions coincideixen que, malgrat els entrebancs cal seguir lluitant per a un futur millor. A la versió catalana s’afegeix la frase “Què n’esperava, jo, de la vida?” (que no hi és a l’original), perquè s’havia dit tot el que deia la versió original i faltava una frase per lligar la llargada. Un fet curiós en aquesta estrofa és que l’original està escrit des d’un punt de vista de primera persona singular i el català ho fa en plural, llevat d’aquesta última frase. Pel que fa a la mètrica rítmica, aquí tornen a aparèixer dos exemples més de frases que hi ha alteració sil·làbica per excés. El primer, “*Hito no naka de*” (5 síl·labes, dues abans de la tònica i s’acaba amb una de tònica) – “Parlant no ens enteníem” (7 síl·labes, tres abans de la forta i una extra després de l’última forta). El segon cas, “*wakariaezu*” (6 síl·labes, una abans de la forta i s’acaba amb una de forta) – “ja és història” (4 síl·labes, cap abans de la forta i una extra després de l’última forta).

²⁴ Mar Cotes Ramal explica al seu treball *Traducción de canciones: Grease* (2004) els mètodes d’alteració sil·làbica per excés (utilitzar en certes ocasions més síl·labes que l’original, sense modificar el ritme) i alteració sil·làbica per defecte (utilitzar en certes ocasions menys síl·labes que l’original sense modificar el ritme).

La segona estrofa comença amb la frase “Parlant no ens enteníem i ens fèiem plorar i ens fèiem mal”. Aquí es recullen dues idees (les paraules no serveixen, ens fem mal) que apareixen més endavant a l’original (“*We couldn’t understand each other with words alone, I hurt them, and I cried*”) expressades lleugerament diferent. A partir d’aquí, hi ha una diferència força important. La versió catalana introdueix la idea que ja no hi ha tristesa amb la frase “però aquella alba trista, ja és història. Estaves sol, però ja no ho estàs”. A la versió original, no es parla en cap cas d’això, sinó que continua explicant les penúries del passat.

A l’estrofa prèvia a la tornada, segueix aquesta diferència de significat. Veiem el contrast entre “*The harder I struggled, the more I wandered in loneliness*” (com més lluito, més sol estic) i “Has de tirar endavant per fer realitat els somnis, has de lluitar contra les adversitats!”; la versió catalana tendeix clarament a anar cap a la positivitat. A més, a la versió original, aquí introdueix la idea d’augment de soledat, mentre que a la catalana, recordem que s’havia dit que “ja no estàs sol”. No és, de fet, un canvi de significat (com veurem més endavant), sinó que l’original simplement allarga la part en què usa el passat i explica la trista situació en què es troba el protagonista de la cançó.

És a la tornada quan l’original fa aquest gir cap al positivisme, just quan apareix el títol de la cançó: “*Hitori ja nai*” (no estàs sol). En català, com que ja s’havia introduït aquesta idea, es va optar per “no paris de somriure” que, de fet, apareix més endavant a l’original (“*You can flap your wings even in headwinds, so keep smiling for me*”). La següent frase torna a ser totalment diferent (“*You’re becoming my hopes and dreams*” – “estarem junts, **hem arribat fins aquí**”), però la idea de la versió catalana apareix més endavant a la tornada: “*Because our having come this far is proof of my courage*”. A la segona part de la tornada, es va optar a la versió catalana per repetir la mateixa estructura amb “no paris de somriure” i “estarem junts”, però després introduir una nova frase “hem demostrat que som molt forts”. Aquesta última part té un paral·lelisme amb l’original, però amb un sentit diferent. L’original explica que el fet que “hàgim arribat tan lluny és una prova del **meu** coratge” (“*Because our having come this far is proof of my courage*”), mentre que a la versió catalana es parla de la fortalesa de **tots dos** protagonistes, en plural. Finalment, l’última frase és una altra repetició parcial: “Ara hem de lluitar per tirar endavant en aquest món **que no para de canviar**” (abans era “en aquest món que no s’atura”). La curiositat és que, si abans no coincidia amb l’original, aquí sí que el japonès parla d’un món que canvia constantment (“*Kawari tsudzuke teru kono sekai de*”, “*in this ever changing world*”), cosa que fa pensar que els dos cops que es parlava del món (“que no s’atura”, “que no para de canviar”) la idea provenia

d'aquesta última frase de l'original. Pel que fa la mètrica rítmica, aquí al final trobem un altre cas en què l'original és més llarg, "*Kawari tsudzuke teru*" (8 síl·labes), i la traducció torna a ser més breu: "en aquest món" (4 síl·labes). En aquest cas, totes dues comencen al mateix temps i deixen dues síl·labes abans de la tònica; el fet que acabin coincidint és que a la versió catalana s'allarguen molt les vocals "e" d'"aquest" i "ó" de "món" per tal d'omplir les 8 síl·labes de l'original. Tot i aquest exemple final, val la pena tornar a remarcar que la similitud sil·làbica d'aquesta cançó és realment excepcional. Evidentment no coincideixen totes les síl·labes, perquè el japonès tendeix a tenir-ne més, però sí que n'hi ha que s'hi assemblen molt, com "kimi ga, yume ni kawatte yuku" – "estarem junts, hem arribat fins aquí", cosa que posa de relleu la clara intenció d'assemblar-se a l'original.

En general, tot i ser bastant fidel al contingut semàntic, com l'anterior, aquesta cançó és molt més cantable i natural. Té una tornada molt enganxosa i, el fet que sigui més curta i només tingui una tornada, també fa que et quedis amb ganes de més i segueixis cantant-la interiorment quan ja s'ha acabat. El vocabulari és, igual que les tres anteriors, planer i assequible per a tothom, tot i que segurament el contingut d'aquesta és més profund i indueix més a la reflexió, no és tan directe.

Com a conclusió final sobre l'anàlisi de les cançons, caldria fer algunes observacions:

Totes les cançons analitzades busquen arribar al màxim de públic possible, utilitzant un vocabulari planer i assequible per a totes les edats.

Tots els lletristes catalans busquen crear un producte cantable, enganxós i que simbolitzi i sigui la porta d'accés a la sèrie. Com explica Jordi Vila²⁵, les cançons són part molt important de l'èxit que pugui arribar a tenir una sèrie.

El fet que tots els lletristes analitzats siguin músics és una evidència per adonar-se que els coneixements musicals a l'hora de crear una cançó per a una sèrie són fonamentals. "Tenir coneixements musicals ajuda moltíssim, si el que es vol és obtenir un resultat òptim", explica Jordi Vila a l'entrevista²⁶. D'aquesta manera, es pot

²⁵ Vegeu 3. Entrevista a Jordi Vila a l'annex.

²⁶ Vegeu 3 Entrevista a Jordi Vila a l'annex.

aconseguir respectar al màxim la mètrica rítmica, cosa que s'aconsegueix en molt bona part de les 4 cançons analitzades.

Malgrat tot, cada lletrista té el seu estil i, per exemple, havent analitzat dues cançons de Toni Ten, podem observar que ell prioritza més la coincidència de la mètrica ritme que no pas la coincidència amb el contingut original, un aspecte, aquest últim, que Jordi Vila a *Anem-la a buscar* prioritza més; ell defensa la relació amb el traductor de la cançó original japonesa per tal de “respectar les frases fetes, les intencions amb què es diuen determinades frases, entre d'altres aspectes d'estil, i no defugir de la intencionalitat i la interpretació que et ve marcada a priori”²⁷.

²⁷ Vegeu 3. Entrevista a Jordi Vila a l'annex.

9 Conclusions

Un cop acabat el treball, considero que s'han complert els objectius que es plantejaven a l'inici. En primer lloc, l'estudi ha servit per endinsar-se en el món del doblatge de *Bola de Drac* i poder establir contactes amb els protagonistes directes de funcions diverses a la sèrie com traductora, lletrista, director i actor de doblatge. A més, també ha permès una interacció amb els seguidors de la sèrie (seria difícil trobar algú que no hi ha tingut mai cap relació, directa o indirecta) i descobrir l'opinió d'un bon percentatge de població a través de les enquestes i dels portals web (*Facebook*, fòrums...) consultats.

A continuació, exposo les conclusions que s'han extret dels objectius i hipòtesis inicials.

Tal com hem pogut veure a través de les enquestes, l'impacte de *Bola de Drac* a la societat catalana va ser molt gran (des de la primera emissió, el 1990 fins a l'actualitat, 2013, quan encara segueixen les reemissions). Això també es veu reflectit als nivells d'audiència que assolía la sèrie i a tot el moviment social de masses que ha generat, sobretot a Internet i a esdeveniments especialitzats com el Saló del manga i el Saló del còmic.

La influència de *Bola de Drac* és especialment important en el llenguatge, ja que, gràcies a l'enquesta, s'ha pogut constatar que la sèrie ha ajudat a millorar el català dels seguidors i, fins i tot a ampliar el seu vocabulari, sobretot gràcies als insults d'en Vegeta, com baliga-balaga, pallasso, sabatot, curt de gambals o cap de suro.

A diferència del que es podia pensar inicialment, la sèrie es va traduir de l'anglès o del francès (depenent de cada traductor i de l'època) i no pas del japonès, que és la llengua inicial. Això s'explica per la falta de traductors japonesos homologats per TVC quan es va traduir la sèrie i l'elevat cost d'aquesta combinació de llengües. El fet que s'usés una llengua pont com el francès o l'anglès va fer que els textos ja arribessin amb un cert filtre occidental.

La relació entre traductor i director, a diferència del que inicialment es podia pressuposar, normalment és inexistent. És el lingüista (aquesta figura només present als processos de doblatge catalans i que s'encarrega de la correcció lingüística) qui fa

de pont entre les dues parts. No obstant això, la relació acaba depenent del rumb que agafi el director de doblatge, que pot decidir crear un grup de treball entre totes les persones implicades al doblatge, com es va fer a *Bola de Drac Z KAI*²⁸. El director també té contacte directe amb l'ajustador, l'encarregat de la isocronia entre imatges i text, més important aquí que al Japó, i que s'aconsegueix afegint o eliminant text, i amb l'actor, explicant-li el context, vetllant per la sincronia i encarregant-li els *takes* i *retakes* que ha de fer.

A diferència dels guions dels capítols, les cançons s'adapten directament del japonès, mitjançant una persona que conegui aquest idioma i pugui fer-ne una traducció provisional per tal que el lletrista en faci l'adaptació musical. Com hem vist a les anàlisis de cançons, normalment no sempre s'és fidel al contingut semàntic de l'original i fins i tot es poden inventar frases per tal d'aconseguir la mètrica rítmica i coincidència musical amb l'original, que és el màxim objectiu que es persegueix.

²⁸ Vegeu 2. Entrevista a Ada Arbós a l'annex.

10 Valoració personal

D'aquesta manera es tanca tot un treball de fi de grau dedicat a una sola sèrie. Una sèrie molt especial, que donaria per escriure'n llibres i llibres. Poder treballar en un camp que t'apassiona sempre és un plus i fa que tota la feina, a part de ser un producte acadèmic, tingui també un valor personal. Treballar durant tant de temps darrere un mateix tema, pot ser esgotador, però la recompensa de veure el producte acabat és inestimable.

Tot això no vol dir que no hi hagi hagut dificultats al llarg de tot aquest procés. La principal angoixa va ser decidir com encarar el treball. La idea principal era fer un anàlisi de guions de capítols, però la manca del material relacionat amb això (cal tenir guions originals en japonès, traduccions catalanes, versions ajustades, i els vídeos en japonès i en català) i l'especial devoció personal cap a les cançons d'aquesta sèrie em van empènyer a fer una interessant anàlisi de les seves lletres. Una de les altres dificultats va ser poder contactar amb diferents persones que van treballar a la sèrie. Per sort, però, aquesta sèrie té molts seguidors part de la vida dels quals, com aquell qui diu, és *Bola de Drac*, i em van ajudar amb dubtes importants i a l'hora de trobar els diferents perfils professionals implicats en el doblatge.

M'agradaria, però, tornar a destacar l'amabilitat i el ràpid accés per parlar amb Marc Zanni i Joan Sanz, dobladors d'en Goku i en Vegeta (personatges importantíssims), i Ada Arbós (traductora) i Jordi Vila (lletrista i cantant), que em van concedir unes entrevistes molt interessants. El treball amb l'Eva Espasa, la meva tutora, també ha sigut molt fluid i ha permès que anés encarant la feina pas a pas, rebent les correccions necessàries en cada etapa. I, finalment, també cal tornar a destacar que les 1.832 respostes de les enquestes m'han permès realitzar una anàlisi amb molt bones condicions.

Només em queda desitjar que hàgiu gaudit llegint el meu treball i que, com m'ha passat a mi, ara sigueu més experts en aquest univers que mai mor, *Bola de Drac*.

11 Bibliografia

BERNABÉ, Marc; Calafell, Verònica (1999). "La traducció de manga" [en línia]: Vilanova i la Geltrú: *Quaderns divulgatius*. [Consulta: novembre de 2012]. Disponible a:

<http://www.escriptors.cat/?q=publicacions_quadernsdivulgatius36_manga>

COTES, María del Mar (2004). "Traducción de canciones: Grease" [en línia]: Universidad de Granada: *Puentes*, 2005, nº6. [Consulta: abril de 2013]. Disponible a: <<http://www.ugr.es/~greti/puentes/puentes6/09%20Maria%20del%20Mar%20Cortes.pdf>>

CHAUME, F. (2003). *Doblatge i subtitulació per a la TV*. Vic: Eumo.

FRANZON, Johan. "Choices in Song Translation: Singability in Print, Subtitles and Sung Performance". *The Translator*, 2008, volum 14, número 2, 373-399.

LOW, Peter (2005). "The Pentathlon Approach to Translating Songs". Dins: Autors varis. *Songs and Significance: Virtues and Vices of Vocal Translation*. Portland: Editions Rodopi, 185.

MARTÍNEZ SIERRA, Juan José (2012). *Introducción a la traducción audiovisual*. 1a edició. Universidad de Murcia.

MARZÀ, Anna (1999). *La traducció audiovisual de l'animació a RTVV* [en línia]: Vilanova i la Geltrú: *Quaderns divulgatius*. [Consulta: novembre de 2012]. Disponible a: <http://www.escriptors.cat/?q=publicacions_quadernsdivulgatius36_marza>

ROIG, Rosa (1999). "La traducció de sèries a la televisió: el nostre pa de cada dia" [en línia]: Vilanova i la Geltrú: *Quaderns divulgatius*. [Consulta: novembre de 2012].

Disponible a:

<http://www.escriptors.cat/?q=publicacions_quadernsdivulgatius12_series>

ZANNI, Marc; SANZ, Joan (2012). *La sèrie de la teva vida*. Barcelona: Els autors. 3a edició.

Pàgines web:

Breu història i cronologia de la televisió [en línia]. [Consulta: febrer de 2013].

Disponible a:

<<http://www.edu365.cat/eso/muds/catala/mcomunicacio/continguts2.htm>>

Bola de Drac Wiki [en línia] [Consulta: febrer de 2013]. Disponible a:

<http://ca.dragonball.wikia.com/wiki/Bola_de_Drac_Wiki>

My Favourite Games [en línia] [Consulta: febrer de 2013] Disponible a:

<<http://www.myfavoritegames.com/dbz/Lyrics/SongLyrics.htm>>

Song Lyrics [en línia] [Consulta: febrer de 2013] Disponible a:

<<http://www.kanzenshuu.com/lyrics/>>

Ada Arbós [en línia] [Consulta: març de 2013] Disponible a:

<<https://sites.google.com/site/adarbosbo/>>

Casà, Cristiano; Prado, Jesús (2012). *Torna Bola de Drac Z* [en línia] [Consulta: març de 2013]. Disponible a: <<http://www.boladedrac.cat/Estrena-Bola-de-Drac-Z.htm>>

Bola de Drac Z - Opening Català HD 720p (Karaoke) (2011). [en línia] YouTube.

[Consulta: març de 2013]. Disponible a:

<<http://www.youtube.com/watch?v=sjeA16RQILM>>

Dragon Ball Z Opening 1 - Original 1989 Japanese (1080p HD) (2011). [en línia]

YouTube. [Consulta: març de 2013]. Disponible a:

<<http://www.youtube.com/watch?v=GHnfX1RmZX8>>

García, Pedro (2010): *Els insults d'en Vegeta han enriquit el nostre català xD*. [en línia] Facebook. [Consulta: març de 2013]. Disponible a:

<<https://www.facebook.com/pages/Els-insults-den-Vegeta-han-enriquit-el-nostre-catal%C3%A0-xD/396179359387?ref=ts>>

Entrevistes Bola de Drac Can Pixa (2012). [en línia] Can Pixa, programa de Ràdio Argentona amb recull d'entrevistes a actors i actrius del doblatge de *Bola de Drac*.

[Consulta: abril de 2013]. Disponible a: <http://www.ivoox.com/podcast-entrevistes-bola-drac-can-pixa_sq_f119205_1.html>

El proceso de doblaje. [en línia] El doblaje. [Consulta: abril de 2013]. Disponible a:

<<http://www.eldoblaje.com/>>

Madrid-Morales, Dani (2011). *L'arribada de l'anime a Espanya* (crònica de la conferència de Dani Madrid-Morales) [en línia]. Saló del manga, Barcelona. [Consulta: abril de 2013]. Disponible a: <<http://www.japanzone.cat/2011/12/06/conferencia-salo-del-manga-2011-larribada-de-lanime-a-espanya/>>

Bola de Drac [en línia]. Viquipèdia. [Consulta: abril de 2013]. Disponible a:
<http://ca.wikipedia.org/wiki/Bola_de_Drac>

Dragon Ball OP 1 - Makafushigi Adventure (2010). [en línia]: YouTube. [Consulta: abril de 2013]. Disponible a: <http://www.youtube.com/watch?v=xU72pZ_RGqQ>

Makafushigi Adventure! [Bola de Drac Opening 1] [Català] (2011). [en línia]: YouTube. [Consulta: abril de 2013]. Disponible a:
<<http://www.youtube.com/watch?v=F47Bu1AoXss>>

Dragon Ball GT - Opening Japanese HQ (2009). [en línia]: YouTube. [Consulta: abril de 2013]. Disponible a: <<http://www.youtube.com/watch?v=DJcuDgVYjgl>>

Bola de Drac-GT Opening (2009). [en línia]: YouTube. [Consulta: abril de 2013]. Disponible a: <<http://www.youtube.com/watch?v=8ijY-2c6m-E>>

Dragon Ball GT Ending theme (Japanese) (2009). [en línia]: YouTube. [Consulta: abril de 2013]. Disponible a: <<http://www.youtube.com/watch?v=mjNLkOplbao>>

Dragon Ball GT - Ending Catalán/Català (amb la lletra) (2009). [en línia]: YouTube. [Consulta: abril de 2013]. Disponible a:
<<http://www.youtube.com/watch?v=gnLhMEJ2B6k>>

Opening Dragon Ball GT sub cat-esp (2008). [en línia]: YouTube. [Consulta: maig de 2013]. Disponible a: <<http://youtu.be/igL39SQZ0A>>

Dr. Slump [en línia]. Viquipèdia. [Consulta: maig de 2013]. Disponible a:
<http://ca.wikipedia.org/wiki/Dr._Slump>

“Els animes més llargs emesos en català” [en línia]. A: *Anime i Manga*. Anime Lliure, 23 de març de 2013. [Consulta: maig de 2013]. Disponible a:
<<http://forum3.animelliure.net/viewtopic.php?t=19066>>